



T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LİSE DERS MÜFREDATINDA YER ALAN SOMUT KÜLTÜREL
MİRASLARIN YETERLİLİK ANALİZİ

Ramazan ASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Turizm Rehberliği Programı

Danışman: Prof. Dr. Umut BALCI

Ocak, 2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır.

TEZ KABUL VE ONAYI

Ramazan ASLAN tarafından hazırlanan “Lise Ders Müfredatında Yer Alan Somut Kültürel Mirasların Yeterlilik Analizi” adlı tez çalışması 10/01/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Rehberliği Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri İmza

Başkan

Prof. Dr. Umut BALCI

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİRAL.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emel ADAMIŞ.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Müdürü**

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İMZA

RAMAZAN ASLAN

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LİSE DERS MÜFREDATINDA YER ALAN SOMUT KÜLTÜREL MİRASLARIN YETERLİLİK ANALİZİ

Ramazan ASLAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Turizm Rehberliği Programı

Danışman: Prof. Dr. Umut BALCI

2023, 91 Sayfa

Jüri

Prof. Dr. Umut BALCI

Dr. Öğr. Üyesi Emel ADAMIŞ

Dr. Öğretim Üyesi Serkan DEMİRAL

İnsanların tarihte belli amaçlarla bir araya gelmeye başlayıp topluluklar oluşturduğu ilk anlardan itibaren, kendilerine ait temel yaşam biçimleri ortaya çıkmış ve kendilerinden kültürel izler bırakmışlardır. Günümüzdeki genç kuşağın atalarından kalan kültürü benimsemesi, özümsemesi ve koruyabilmesinin temel yolu ilk olarak onu tanımasından geçer. Bu yüzden, binlerce yıllık geçmişten kalan kültürümüzün tanıtılması oldukça önemlidir. Çünkü, bir topluluğu diğerlerinden ayıran en önemli unsur kendine özgü olan her şeyi içinde barındıran ‘kültür’ ve o kültürden kalan ‘somut kültürel miraslardır’. Bu çalışmada, lise ders müfredatı ve ders kitapları aracılığıyla somut kültürel miraslara yer verilip verilmediği ‘Doküman Analizi Yöntemi’ kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonunda, kitapların çoğunda yeterince ‘Somut Kültürel Miras’ a yer verilmediği belirlenmiştir. Pek çok kitapta ise, verilen ‘Somut Kültürel Miras’ ların tanıtılmadan görselde ya da cümle içinde sunulduğu görülmüştür. Orta öğretim kurumları amaçları arasında yer alan “ortak bir kültür vermek ve kültürel nitelikleri geliştirmek hedefine” yaklaşmak için daha çok ‘Somut Kültür Mirası’ na yer verilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitapları, Kültür, Somut Kültürel Miras, Turizm

ABSTRACT

MA THESIS

AN ANALYSIS ON THE SUFFICIENCY OF TANGIBLE CULTURAL HERITAGES IN HIGH SCHOOLS' CURRICULUM

RAMAZAN ASLAN

**THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED
SCIENCE OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN TOURISM
MANAGEMENT**

Advisor: Prof. Dr. Umut BALCI

2023, 91 pages

Jury

Prof. Dr. Umut BALCI

Assist. Prof. Dr. Emel ADAMIŞ

Assist. Prof. Dr. Serkan DEMİRAL

Since the first moment when people gathered together for certain purposes and created societies, their basic life styles emerged and they have left cultural traces of them. The main way for today's young generations to assimilate, adopt and protect the culture left behind their ancestors is to know it. So, it is quite important to introduce our culture which is inherited from a history of thousands of years. Because, the most important thing which differs societies from one another is, 'culture' which includes everything which is specific to it and 'tangible cultural heritage' which is inherited from that culture. In this research, whether the tangible cultural heritages are given or not in the curriculum of high schools via course books is studied using document analysis method. At the end of study, it is found that "tangible cultural heritages" aren't given enough. And in many books it is seen that; "the tangible cultural heritages" are presented in sentences or via visuals without introducing. It is offered that more tangible cultural heritages should be presented to get close to the first two aims of high schools which are described as "to give a common culture and improve cultural qualifications."

Keywords: Course books, Culture, Tangible Cultural Heritages, Tourism

ÖNSÖZ

Teknolojiyle birlikte, bilgiye ve ulaşım araçlarına erişimin gittikçe kolaylaşması, turizm faaliyetlerinin de gelişimini beraberinde getirmektedir. Yerli ve yabancı turist sayısının gittikçe arttığı görülürken, bu faaliyetlerin ardında pek çok sebep yatmaktadır. Bu turizm faaliyetleri; bazen doğa, spor, sanat, sağlık, fuar için bazen de farklı kültürleri tanımak gibi amaçlarla yapılabilir. Bunların arasında somut ve somut olmayan kültürü de içinde bulunduran kültür turizminin payı büyüktür. Bu çalışmamızda, Türkiye’deki genç bireylere kültürümüzü aktarma ve öğretmenin etkili bir yolu olan “lise ders kitaplarında” somut kültürel miraslara yer verilip verilmediğini inceledim. Bir öğretmen olarak çocuk ve genç yaştaki bireylerin öğretmen ve ders kitaplarını tartışmaya açık olmayan, kesin bilgi kaynakları olarak gördüklerini bildiğimden, genç kuşaklara kültürün tanıtılması için ders müfredatlarında yer verilmesini önemli buluyor ve bu çalışmanın ileriki çalışmalara da rehberlik etmesini umuyorum. Tez hazırlık sürecinde, bilgisi ve deneyimi ile bana rehberlik eden önümü açan, danışman hocam Prof. Dr. Umut Balcı’ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yüksek lisansım, tezime hazırlık ve yazma aşamasında destek ve anlayışı için aileme, yakınlarıma ve en çok da desteği için eşime sonsuz teşekkür ediyorum.

Ramazan ASLAN
BATMAN - 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLO, GRAFİK VE RESİMLER.....	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ.....	1
2.İLGİLİ ÇALIŞMALAR	3
3. AMAÇ VE YÖNTEM.....	8
3.1. Amaç	8
3.2. Yöntem.....	8
3.2.1 Sınırlılıklar	10
3.3. İncelenen Ders Kitapları.....	10
3.3.1. Fen, Sosyal Bilimler Ve Anadolu Liseleri Müfredatının Zorunlu Derslere ait İncelenen Kitaplar Listesi	11
3.3.2. Fen, Sosyal Bilimler Ve Anadolu Liseleri Müfredatının Seçmeli Derslere Ait İncelenecek Kitaplar Listesi.....	19
4. KÜLTÜR.....	26
4.1. Kültür Kavramı	26
4.2. Kültürel Miras	28
4.2.1. Somut Kültürel Miras	29
4.2.2 Somut Olmayan Kültürel Miras	30
4.3. Kültür Ve Eğitim.....	31
5. ORTAÖĞRETİM KURUMLARI.....	34
5.1. Ortaöğretim Kurumlarında Müfredat	36
5.2. Ortaöğretim Düzeyinde Faaliyet Gösteren Eğitim Öğretim Kurumlarının Haftalık Ders Çizelge Tabloları.....	37

5.3 Genel Değerlendirme.....	44
6. UYGULAMA BÖLÜMÜ: DERS KİTAPLARININ ANALİZİ	46
6.1. Tespit Edilen SKM Unsurlarının Toplam Sayıları.....	68
6.2. Bulgular	72
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
7.1. Sonuç	81
7.2. Öneriler	82
KAYNAKLAR.....	84
Birincil Kaynaklar	84
İkincil Kaynaklar	85
Online Kaynaklar	89
ÖZGEÇMİŞ.....	91

TABLO, GRAFİK VE RESİMLER

TABLolar

<u>Tablo</u>	<u>Tablo açıklaması</u>	<u>Sayfa Numarası</u>
Tablo 1	Fen, Sosyal ve Anadolu Liseleri müfredatında okutulan zorunlu derslerin incelenecek kitapları	18
Tablo 2	Fen, Anadolu ve Sosyal Bilimler liseleri müfredatı seçmeli derslerin incelenecek kitapları	24
Tablo 3	Anadolu liselerinde haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)	37
Tablo 4	Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi (seçmeli dersler)	38
Tablo 5	Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi(ortak dersler)	39
Tablo 6	Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi (seçmeli dersler)	40
Tablo 7	Fen liseleri haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)	41
Tablo 8	Fen liseleri haftalık ders çizelgesi (Seçmeli dersler)	42
Tablo 9	Sosyal bilimler lisesi haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)	43
Tablo 10	Sosyal bilimler lisesi haftalık ders çizelgesi (Seçmeli dersler)	44
Tablo 11	Kitaplarda bulunan SKM listesi	67
Tablo 12	Bulunan SKM unsurlarının toplam sayı cinsinden değeri	71

GRAFİKLER

<u>Grafik</u>	<u>Grafik Açıklaması</u>	<u>Sayfa Numarası</u>
Grafik 1	Okullaşma Oranları	35
Grafik 2	Tespit edilen SKM'lerin derslere göre dağılımı	75
Grafik 3	Kitaplarda Tespit Edilen SKM Sayıları Grafiği	82

RESİMLER

<u>Resim</u>	<u>Resim açıklaması</u>	<u>Sayfa Numarası</u>
Resim 1	Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.	77
Resim 2	Tarih 9 Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.	78
Resim 3	Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.	78
Resim 4	Tarih 9 Ders Kitabı, tanımı yetersiz SKM.	79
Resim 5	Tarih 10 Ders Kitabı, tanımı yetersiz SKM.	79
Resim 6	Osmanlı Türkçesi 10 Ders Kitabı, tanımı yetersiz SKM	80

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar:

1. OGM (ORTAÖĞRETİM KURUMLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ)
2. MEB (MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI)
3. SKM (SOMUT KÜLTÜREL MİRAS)



1. GİRİŞ

Konumu itibariyle dünya tarihine yön vermiş Anadolu coğrafyası, Roma, Pers, Lidya, Helen gibi medeniyetlere; Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi imparatorluklara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu’da bu medeniyet ve imparatorlukların nerdeyse her birinden izler görmek mümkündür.

Mısır piramitlerinden yaklaşık 7500 yıl önce inşa edilmiş, Şanlıurfa’daki Göbeklitepe tapınağı, Türkiye’nin tarihi ve kültürel çeşitliliğini gösteren bir örnektir. Tarih öncesi izler barındırması, önemini artırmaktadır.¹

Tarihi yapıların korunması, yaşatılması her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır. Son zamanlarda restore edilen pek çok tarihi mekân buna örnek olarak gösterilebilir. Yalnızca Türkiye’de değil dünyanın pek çok yerinde aynı durumu görmek mümkündür. Richards (2001)’e göre; modern dünyanın hac yolculuğu sayılabilecek kültürel anıtların ziyareti turizmde yaygın ve popüler olan bir durumdur. Ona göre kültürel anıtlar sadece Avrupa’nın çekiciliklerini oluşturmuyor aynı zamanda modern şehir planlamalarını da etkilemektedir.

Kültürel mirasların korunması, aynı zamanda ülkelerin ciddi bir gelir kaynağı sağlaması açısından turistik önemi vardır. Turizm sayesinde hem yerel için iş olanağı doğmakta hem de ülkeye döviz girişi sağlanmaktadır.

Bu çalışmamın temel amacı ise hem kültürel değerleri yaşatmak hem de sonraki nesillere aktarmada önemli bir kazanım olacak, Türkiye’nin somut kültürel miraslarının ülkenin geleceği olan genç nüfusa ne kadar aktarıldığını göstermeye çalışmaktır. Bu bağlamda lise ders kitaplarında somut kültürel miraslara (bundan sonra SKM) ne kadar yer verilip verilmediği incelenecektir. Bu amaçla Orta Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’ne (bundan sonra OGM) bağlı liselerin müfredatındaki ders kitapları, doküman analizi yöntemi ile taranacak ve ne ölçüde SKM’ye yer verildiği incelenecektir. Bu konuda daha önce yapılmış bir çalışma olmadığından dolayı, çalışmamın hem literatürdeki bir boşluğu dolduracağı hem de ileriki zamanlarda, bu konuda yapılacak incelemelerde kaynaklık edebileceği ihtimalini artırmaktadır.

İlgili çalışmalar bölümünde bu konuyla ilgili veya yakın olan çalışmalar listelenmiştir. İncelenecek ders kitapları kısmında hangi kitapların incelendiği

¹ <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gobeklitepe> , Erişim Tarihi: 20 Kasım 2022.

listelenmiş, uygulama bölümünde her bir kitapta ne kadar SKM bulunduğu veya bulunmadığı tablo şeklinde belirtilmiştir. Sonuç ve öneriler kısmında ise; genel sonuçlar ve değerlendirmeler sunulmuş ve daha sonraki kısımda, öneriler bölümünde, ders kitaplarının SKM unsurlarını nasıl daha iyi sunabileceği, literatüre nasıl katkıda bulunacağı, sonraki çalışmaların ne üzerine olabileceği önerilmiştir. Binlerce yıllık yaşantılar sonucu kazanılmış kültürel değerlerin ve bu değerlerin ortaya koyduğu eserlerin genç bireylere tanıtılması, hem turizm faaliyetlerini destekleyebilir hem de Türkiye'nin sahip olduğu tarihi eserlerin yaşatılmasına katkıda bulunabilir. Spencer-Oatey (2012, s. 6)'e göre kültür genlerle kazanılıp nesilden nesile aktarılan bir durum olmaktan çok, öğrenilerek elde edilebileceğini ifade etmektedir. Kültürün sonraki kuşaklara aktarılıp, sürekliliğinin sağlanması, genç kuşaklarının sahip olduğu değerler konusunda bilinçlenmesi ile mümkündür (Yıldırım Saçılık ve Toptaş, 2017, s. 108).

2. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Lise ders kitaplarında yer alan SKM konusu farklı araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Yapılan literatür analizi sonucunda bu çalışmaların ağırlıklı olarak belli dersler bağlamında yürütüldüğü tespit edilmiştir. Örneğin; Gürel ve Çetin(2018), sosyal bilgiler dersi ve bu dersin kültür aktarımında üstlendiği rolünü inceledikleri makale çalışmalarında sosyal bilgiler dersinin tarihi gelişimi, nasıl bir doğaya sahip olduğu, kültür kavramı ve bu kavramın sosyal bilgilerle olan ilişkisi irdelemiş, doküman analizinin yöntem olarak tercih edildiği bu çalışmanın sonucunda 2017 programında 2005 programına göre daha fazla kültürel korumaya vurgu yapılmasına rağmen kazanımlar bakımından 2005 programından daha zayıf kaldığı, her iki programda da öğrencilerin Türk kültürüne ait öğeleri korumasına ve bu öğeleri geliştirmeye çalışmasına vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Bıyıklı (2010) *Ders kitaplarında kültürel mirasın sunumu: Türkiye'deki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki (1974-2009) görsellerin incelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezinde Milli Eğitim Bakanlığı (bundan sonra MEB) tarafından Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel miras konusunun ve kültürel miras öğelerinin nasıl sunulduğunu araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda Bıyıklı, kültürel miras öğelerinin, özellikle de tarihi ve arkeolojik yapıların, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vazgeçilmez unsurları olduğunu saptamış, çoğunluğu Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait olan bu yapıların, Türk milletinin meziyetlerini kanıtlamak amacıyla da kullanıldığını dile getirmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi etrafında konuyu irdeleyen Avcı ve Taşer de (2020) *Sosyal Bilgiler Dersinde Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Üzerinden İncelenmesi* başlıklı çalışmalarında 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler öğretim programı 2005 ve 2018 öğretim programı karşılaştırmalı olarak ele almış, 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında kazanım sayılarının azaltılırken içeriğin zenginleştirildiğini tespit etmişlerdir. Somut kültürel miras öğelerine ders kitabında yer verildiği görülmüş fakat yeterli düzeyde olmadığı üzerinde durulmuştur.

Konuya daha geniş bir perspektiften yaklaşan Çengelci (2012) *Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yeri* başlıklı makalesinde 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında somut olmayan kültürel mirasa ilişkin kazanım ve etkinlik örneklerini incelemeyi amaçlamış, araştırma sonucunda

somut olmayan kültürel mirasa ilişkin en fazla kazanım ve etkinlik örneğinin 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer aldığını tespit etmiştir. Araştırmada ayrıca somut olmayan kültürel mirasa ilişkin kazanım ve etkinlik örneklerinin en fazla Kültür ve Miras öğrenme alanında, daha sonra Küresel Bağlantılar ile İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Yukarıda analizi yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere, çalışmaların örneklemini Sosyal Bilgiler Dersi oluşturmuş ve araştırmancının kapsamı bu dersle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra başka dersler bağlamında SKM odaklı yapılan çalışmalar da tespit edilmiştir. Örneğin Yıldız ve Ceran (2020) 5. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları başlıklı makale çalışmalarında 5. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarını incelemişlerdir. İnceleme sonucunda Türkçe ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras unsurlarına daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ceran ve Yıldız başka bir makale çalışmalarında ise (2021) 6. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarını incelemiş sonuçta UNESCO listesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığının ulusal envanterinde yer alan ve her iki sınıf kitabında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının: Âşıklık Geleneği ile Mevlevi Sema Töreni; sadece 6. sınıfta yer alan unsur Karagöz; sadece 8. Sınıfta yer alan unsurlar; Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, Geleneksel Çini Ustalığı, Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah, Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik, Nevruz olduğunu tespit etmişlerdir. Bulgulardan hareketle Türkçe ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras unsurlarıyla ilgili daha fazla ifade içeren metin ve etkinliklerle zenginleştirilmesi gereği ifade edilmiştir. Tarih dersini çıkış noktası olarak ele alan Keskin (2015) *Tarih Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi* başlıklı çalışmasında 2007 tarihli ortaöğretim Tarih dersi öğretim programında ve bu program uyarınca hazırlanan ders kitaplarında değerler eğitimine ne oranda yer verildiğini tespit etmeği amaçlamış, araştırma sonunda, 2007 tarihli Tarih dersi öğretim programının genel amaçlar ve açıklamalar kısmında birçok değere (kültürel mirasa duyarlılık, milli bilinç, hoşgörü, vatanseverlik, çalışkanlık vb.) yer verildiğini ve bu değerlerin 2005 tarihli ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla paralellik gösterdiğini tespit etmiştir.

Araştırmasını tek ders örneklemini üzerinden yürüten diğer bir araştırmacı olan Savaşkan ise (2016) *Ortaöğretim Türk Edebiyatı Program ve Ders Kitaplarının Somut*

Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi başlıklı makale çalışmasında somut olmayan kültürel mirası koruma bakımından 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı Öğretim Programı ve ders kitaplarının üstlendikleri görevi yerine getirip getirmediğini analiz etmiştir. Bu doğrultuda Türk Edebiyatı Öğretim Programı'ndaki kazanımlarda, etkinlik örneklerinde ve açıklamalarda; Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinlerde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine göre halk bilimi kadroları ile ilgili öğeler (yaşayan insan hazineleri / geleneğin ustaları; sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; el sanatları geleneği; doğa ve evrenle ilgili uygulamalar) incelenmiştir.

Literatür analizi sonucunda bu çalışmaya yakın gibi görünen, fakat ayrışma noktalarının ağırlıklı olduğu başka akademik çalışmalar da tespit edilmiştir. Örneğin Acar, Tan ve Balcı (2017) *Turizm Odaklı Almanca Ders Kitaplarının Ülke Bilgisi Bağlamında Analizi* başlıklı çalışmalarında ülke bilgisinden hareketle ders kitabı analizi yapmış, ders kitaplarına daha fazla ülke bilgisi eklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Başka bir ders kitabı incelemesinde ise Balcı ve Metin (2019) yabancı dil ders kitaplarını mercek altına almış, bu kitapların hedef kitleye uygun hazırlanıp hazırlanmadığını irdelemişlerdir.

Ders kitabı odaklı başka bir çalışma da Danacı (2009) tarafından ele alınmıştır. *Lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin İngiliz dili eğitiminde kullanılan ders kitaplarının kültürel içeriği hakkındaki farkındalıkları ve tercihleri: Türkiye'de bir durum çalışması* başlıklı çalışmasında Danacı farklı bir hedef izlemiş, ders kitaplarında yer alan kültür bilgisinin öğrenciler tarafından idrak boyutunu irdelemiştir. Benzer çalışmasıyla Çevirme (2018) *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının Kültürel İşlevi* konulu çalışmasında Türk Dili ve Edebiyatı Dersini örneklem olarak belirlemiş, bu ders bağlamında kültür kavramının konumu ve ele alınış şeklini irdelemiştir. Çalışmanın sonucunda kültür kavramının eğitimsel işlevine ilişkin kavramların, programın bütününde dolaysız veya dolaylı olarak bulunduğunu belirlemiştir.

Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi başlıklı çalışmada Aslan, Okumuş ve Koçoğlu (2015) ders kitabı analizi yapmış, bu çalışmada tarih ders kitaplarını örneklem olarak seçmişlerdir. Ortaöğretimde okutulmakta olan Tarih ders kitaplarını öğrencilerin gelişim özelliklerine (bilişsel, dil, kişilik, ahlak, sosyal) göre incelemek ve alanyazına bu konuda katkı sunmak amacıyla yapılan bu çalışmanın sonucunda ise ortaöğretim tarih ders

kitaplarının genel anlamda iyi hazırlandığını ancak öğrencilerin özellikle bilişsel gelişim düzeyine uygunluğu açısından önemli eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. *Bursa'nın Somut Kültürel Varlıklarına Yönelik Öğrencilerin Algıları: Harmancık MYO Örneği* çalışmasında Demirbulat, Saatci ve Avcıkurt (2015) ders kitaplarından bağımsız olarak il bazlı bir çalışma yürütmüş ve yüksekokul öğrencilerinin somut olmayan kültürel miras konusundaki algı boyutlarını araştırmıştır. Külcü (2015) de kültürel miras kavramını irdelemiş ve bu kavramın eğitimdeki önemini incelemiştir. Benzer bir çalışma Yeşilbursa (2011) tarafından kaleme alınmış, bu çalışmada ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde miras eğitiminin öğrencilerin kültürel mirasa karşı tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi analiz edilmiş, sonuçta Sosyal Bilgiler dersinde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa karşı tutumlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde Sosyal Bilgiler dersinde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa yönelik akademik başarılarını artırdığı görülmüştür.

Kutlu (2009) *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Eğitime Yönelik İlk Adım: Halk Kültürü Dersi* adlı makale çalışmasında kültürel mirasa yönelik Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı İlköğretim okullarının 6. 7. 8. sınıflarında “halk kültürü” adlı, 1 saatlik seçmeli dersin temel gerekçeleri, “Halk Kültürü Dersi Öğretim Programı” hazırlık süreçleri, dersin yapısı ve gelecekte yapılması gerekenler konusunu ele almıştır. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Örgün Eğitime Uygulanması: AğAraştırması (Webquest) Örneği* başlıklı makalede Kasapoğlu Akyol (2016) UNESCO'nun ön gördüğü eğitim anlayışına uygun olarak yapılandırmacı yaklaşımın, eğitim teknolojilerinin ve eğitim teknolojileri uygulamalarından biri olan “AğAraştırması”nın (WebQuest) ne anlama geldiği açıklamış ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda seçmeli ders konumunda olan Halk Kültürü dersi 6.Sınıf öğretim programındaki “Somut Olmayan Kültürel Miras” konusu temel alınarak bir Ağ Araştırması örneği hazırlamıştır.

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür analizi sonucunda, bu çalışmayla benzerlik gösteren 18 adet farklı türlerde akademik yayın tespit edilmiştir. Bu yayınların bazıları Sosyal Bilgiler, Tarih, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı gibi tek ders bağlamında yürütülmüş, bu derslerde SKM' in ne şekilde yer aldığı irdelenmiştir. Bazı çalışmaların ise ders kitaplarında kültür analizi üzerine odaklandığını, fakat örneklemelerinin orta öğretim kurumlarında yer alan ders kitaplarından değil de, başka kurumların kitaplarından oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ise orta öğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında sosyal bilimler kapsamına giren tüm ders kitaplarının SKM bağlamında

irdelenmesi amaçlanmıştır. Yukarıda incelenen hiçbir çalışma konuya orta ğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarında okutulan sosyal bilimlerin tüm derslerini dâhil eden bir kapsam boyutunda ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma diğerk çalışmalardan hem kapsam hem de hedef kitle açısından ayrışmakta ve özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır.



3. AMAÇ VE YÖNTEM

3.1 Amaç

Teknoloji ve bilimin gelişmesiyle her geçen gün bir yenisi çıkan ulaşım ve iletişim alanındaki yenilik veya gelişmelerle, fiziksel engeller ortadan kalkmakta ve dünya gittikçe daha erişilebilir hale gelmektedir. Bu durum, turizm faaliyetlerinin gelişmesini, yeni kültürler öğrenmeyi ve benimsemeyi beraberinde getirmektedir. İnsanların belli, standart kültürler oluşturmaya başlaması medeniyetler arası iletişimi kolaylaştırır da, bazı durumlarda öz kimliğin kaybolma ihtimalini de güçlendirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, insanoğlunun bir araya gelerek oluşturdukları medeniyetler ve bu medeniyetlerin bıraktıkları kültürün ve kültürün somut izlerinin genç kuşaklara ders kitapları aracılığıyla ne derece aktarıldığını ortaya koymaktır. Bir milletin kimliğinin kültürünün devamı sonraki kuşakların onu yaşatması ve benimsemesi ile mümkündür(Yıldırım Saçılık ve Toptaş, 2017).

Bu çalışma, “ortak bir kültür oluşturmak ve kültürel nitelikleri geliştirmek” gibi hedefleri bulunan Ortaöğretim Kurumlarının lise ders müfredatında SKM’ ye yer verilip verilmediğini ortaya çıkarmak ve bu doğrultu da hem neler yapılabileceği üzerine önerilerde bulunma hem de sonraki benzer çalışmalarda kaynak olması açısından önemlidir. Bu anlamda SKM unsurlarının lise ders kitaplarında yer verilip verilmediği incelenecektir. Çalışmanın alt amaçları arasında, kültür ve eğitim ilişkisini vurgulamak ve turizm ve eğitim arasındaki ilişkiyi akademik anlamda göstermeye çalışmaktır.

Öneriler kısmında, SKM’ ye yer verilme açısından eksik görülen kitapların, SKM’ ye yer veren kitaplar göz önünde bulundurulduğunda neler yapılabileceği de belirtilecektir. Ayrıca çalışma sonunda, sonraki konu hakkındaki çalışmaların, ne yönde yapılabileceğine de ışık tutacaktır.

3.2 Yöntem

Küreselleşmenin doruk noktalarını yaşadığımız bu dönem toplumlarda siyasi, dini, ekonomik, politik, kültürel ve siyasi değişimler olmaktadır. Sosyal araştırma; bu değişimleri ve olguları anlamamızı kolaylaştırıp, karar alma süreçlerinde destekçi olmaktadır (Berg ve Lune, 2019). Sosyal araştırma yöntemlerinden biri olan

nitel araştırma yöntemi son dönemlerde daha çok araştırmalarda kullanılmaya başlanmış, sosyal olguların kendine has boyutlarıyla tek bir bütün olarak ele alınması gerekliliği ise nitel yöntemi daha çok ön plana çıkarmıştır. Bu araştırma türünde konu hakkında derin bir bilgi ve anlayışa ulaşma gayreti vardır (Karataş, 2015). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizine başvurulacaktır. Her türlü yazılı belgenin içeriğini sistematik olarak ve herhangi bir detayı atlamadan analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi (Wach ve Ward, 2013) basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu metod bazen literatür taramasında diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı bir görev üstlenirken bazen de tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilir (Sak vd, 2021). Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008, Akt. Kırıl, 2020, s. 173).

Somut kültürel miras unsurlarının orta öğretim ders kitaplarında ne şekilde, hangi oranda ve hangi bağlamda yer aldığını araştırma üzerine odaklanan bu çalışmanın örneklemini, başka bir ifadeyle dokümanlarını orta öğretim ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın alanının, Orta öğretim kurumlarının seçilme sebebi MEB'in 2021-2022 verilerine göre en fazla öğrenci sayısına sahip olan grupta bulunmasıdır. Ortaöğretimdeki 6 milyon 543 bin 599 öğrencinin 4 milyon 92 bin 604'ü genel liselerde okumaktadır. Bu sayısında 2 milyondan fazlası OGM' ye bağlı olan Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Genel liselerden Anadolu Liselerinde okumaktadır. 6 milyon 543 bin 599 öğrenci sayısının 1 milyon 379 bin öğrencinin Açık Öğretim Liselerinde okuduğu göz önünde bulundurulduğunda çalışma alanına giren liselerde okuyan öğrenci sayısının toplam örgün öğrenci sayısının büyük bir kısmını oluşturduğu görülebilir.² Bu açıdan çalışmanın Orta Öğretim kurumlarından Fen Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sosyal Bilimler Liseleri müfredatında okutulan seçmeli ve zorunlu derslerden 'Dil ve Anlatım' ve 'Sosyal Bilimler' alanındaki ders kitapları seçilmiştir. Dolayısıyla çalışma kapsamında orta öğretimde ders kitabı olarak okutulan 33 adet materyale ulaşılmış, hepsinin PDF sürümlerine, MEB'in çevrimiçi içerik platformu olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden öğretmen girişi yapılarak ulaşılmıştır. Elde edilen bu ders kitaplarının içinde yer alan somut kültürel miras unsurları tarama yöntemiyle tablo

² MEB 2021-2022 okullaşma verileri; <https://www.meb.gov.tr/2021-2022-orgun-egitim-istatistikleri-aciklandi/haber/27552/tr> , Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022.

oluşturularak teker teker listelenmiş, her kitap için ayrı ayrı oluşturulan listeler analiz edilmiş, son olarak da listelerin analiz sonucu elde edilen tespitler çalışmaya aktarılmıştır. Yapılan analizler ve elde edilen tespitler neticesinde, müfredatta basit düzenlemeler yapılarak SKM’ ye yer verilmesinin ve kültür bilincinin kazandırılmasına yardımcı olmak için önerilere de yer verilecektir.

3.2.1. Sınırlılıklar

Bu çalışma yalnızca OGM’ ye bağlı olan Fen liseleri, Anadolu Liseleri ve Sosyal Bilimler Liselerinin müfredatını içermektedir.

Müfredatta yalnızca güncel olarak okutulan kitaplar temel alınmış ve çalışmaya dahil edilmiştir. Eski kitaplar göz önünde bulundurulmamıştır. Kitaplara MEB’ in resmi dijital içerik platformu olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı)’ dan öğretmen girişi yapılarak erişilmiştir.

Çalışmaya yalnızca “Dil anlatım” ve “Sosyal bilimler” alanındaki ders kitapları eklenmiştir. Aslında bu derslerin eklenme sebebi, konu bakımından SKM unsurlarının bulunabileceği kitaplar olmasıdır. Örneğin, Fen bilimleri alanına giren biyoloji ve fizik derslerinde SKM unsurlarına erişmek nerdeyse imkansızdır ve dersin içeriği bakımından SKM unsurlarını bulmayı beklemekte doğru olmayacaktır.

Bir SKM’ nin yeterli tanıtılmış olması için o mirasın isminin ve bulunduğu yer ya da sergilendiği yerin isminin verilmesi gerektiği varsayılmıştır.

Sadece Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları içerisinde bulunan SKM unsurları değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. İncelenen Ders Kitapları

Ders kitapları, bilgilerin öğrencilere aktarımı sürecinde öğrenci seviyesi, yaşı ve bilgi seviyesine uygun; öğretim programları baz alınarak hazırlanmış ve öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. MEB, ‘Ders kitapları yönetmeliği’ nde ders kitaplarını; “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programlarınca belirlenmiş, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlamıştır. MEB aldığı kararla ders kitapları ilk kez 2003-2004 eğitim öğretim yılında ücretsiz olarak dağıtılmış ve sonraki yıllarda; benzer imkânların sağlanacağı belirtilmiştir.(Bayrakçı,2005)

Günümüzde ise ilkokulun yanı sıra, ortaokul ve ortaöğretim seviyesinde de ders kitapları her sene ücretsiz dağıtılmaktadır. 2020 yılında ilk kez ilkokul ve ortaokul

seviyesinde yardımcı kaynak dağıtımını yapan MEB, 2022-2023 eğitim öğretim yılında ilk kez okulların başladığı tarih olan 12 Eylül’de ders kitapları ile beraber yardımcı kaynak kitaplarını da ilkököl, ortaokul ve ortaöğretim seviyesinde dağıtmıştır. ³

Yardımcı kaynak kitaplar ders kitaplarının yanı sıra verildiği, konu anlatımından çok etkinlik ve çoktan seçmeli gibi soru türlerini barındırdığı ve ortaöğretim düzeyinde ilk kez bu sene dağıtımını başladığı için incelenecek ders kitapları arasına alınmamıştır.

3.3.1 Fen, sosyal bilimler ve anadolu liseleri müfredatının zorunlu derslere ait incelenen kitaplar listesi

Çalışmaya OGM’ ye bağlı Fen, Sosyal Bilimler ve Anadolu liseleri dâhil edilmiştir. Anadolu liseleri, hazırlık sınıfı bulunan ve hazırlık sınıfı bulunmayanlar şeklinde ikiye ayrılır. Sosyal Bilimler Liseleri ise işleyiş bakımından hazırlık artı 4 yıldır. Araştırma konusunu kapsayan üç lise türünde de haftalık ders sayısının 40 olduğu görülmüştür. ⁴ Üç lise türünde de haftalık ders saati yanı sıra okutulan dersler ve içerikleri de aynıdır.

Her üç okul türü de OGM’ ye bağlı olduğu ve sosyal bilimler ve dil anlatım alanındaki ders kitapları ve içerikleri aynı olduğu için aynı başlıkta incelenecektir. ⁵ Ancak ders kitapları tek tek analiz edilecek olup; somut kültürel miraslara yer verilip verilmediği, verilmişse yeterli olup olmadığı doküman analizi tekniği ile incelenecektir.

Bu tez çalışması, “lise ders müfredatında somut kültürel miraslara yer verilmesi” olduğundan, sadece sosyal bilimler ve dil ve anlatım dersleri dâhil edilmiş; din eğitimi, yabancı dil eğitimi, güzel sanatlar, bilişim, matematik ve fen bilimleri, spor ve sosyal etkinlik dersleri dâhil edilmemiştir. İlgili lise sınıflandırmasına ve ortak, seçmeli ders listelerine; Ortaöğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’nün internet sayfasından ⁶ erişilmiştir.

Ders kitaplarının dijital haline, MEB’ in, özellikle Covid-19 döneminde online eğitim sürecinde önemi daha çok anlaşılan dijital içerik platformu olan “EBA” ya öğretmen girişi yapıldıktan sonra erişilmiştir. Kitaplar dijital ortamda incelenmek üzere

³ <https://balikesir.meb.gov.tr/www/ucretsiz-ders-kitaplari-ve-yardimci-kaynaklar-okullara-dagitilmaya-basladi/icerik/3194> , erişim tarihi: 12 Ekim 2022.

⁴ Talim Terbiye Kurulu, 01/11/2021 tarihli, Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde Değişiklik Yapılması konulu yazısı, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19094445_Ortaoyretim-hdc-2022-2023.pdf , erişim tarihi: 17 Ekim 2022.

⁵ <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/> , erişim tarihi: 10 Ekim 2022.

⁶ https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/09162636_Okul_Turleri.pdf , erişim tarihi: 20 Ekim 2022.

indirilirken, bazı derslerde iki farklı kitap çeşidinin olduğu görülmüştür. MEB'in "Milli Eğitim Bakanlığı Ders kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği" incelendiğinde, özel yayın evlerinin de taslak ders kitabı sunup, ismi geçen yönetmeliğe uygunluk şartları sağlandığında ders kitabı olarak kullanılabildiği görülmüştür.⁷ Bu bağlamda asıl kaynağın hangisi olduğu konusundaki karışıklığı gidermek için Batman ilinde, bazı liseler (Ziya Gökalp Anadolu Lisesi ve Türk Telekom Anadolu Lisesi) ziyaret edilmiş, yöneticilerden konu hakkında bilgi alınmış ve okutulan zorunlu derslerin kitapları ve bazı seçmeli derslerin kitapları yerinde tespit edilmiştir. Aynı zamanda kontrol sağlamak amacıyla Siirt iline bağlı 'Kurtalan Anadolu Lisesi'nde okutulan zorunlu dersler kitapları da karşılaştırılmış ve aynı olduğu anlaşılmıştır. Ancak seçmeli dersler, her okulda aynı olmadığı için dijital içerik platformu olan 'EBA' da ders kitabı olarak 'okutulacak yıl' bazında daha fazla olan ve en son kabul edilen kitaplar seçilmiştir. Seçmeli dersler kitaplarının okul ziyaretleri vasıtasıyla netleştirilememe sebebi az önce belirtildiği gibi her okulda aynı seçmeli derslerin okutulmamasından kaynaklıdır. Özellikle bazı seçmeli dersler bazı okullarda neredeyse hiç okutulmamıştır. MEB ücretsiz kitap dağıtımını yaparken kaç adet ve hangi derslerin dağıtımını yapacağını belirlerken, okul idarelerinin ve öğretmenlerin resmi platformu olan MEBBİS' te Ocak ayının başında okul idaresince girilen bilgileri kullanmaktadır. Burada okutulacak seçmeli dersler, o okulda seçmeli dersin alanında öğretmen bulunup bulunmamasına ve kaç öğrencinin o dersi seçtiğine bağlıdır.⁸

Daha önce belirtildiği üzere çalışma kapsamına giren üç lise türünün (Sosyal Bilimler, Fen ve Anadolu Liseleri) OGM' ye bağlı olduğu için ders kitaplarının ve içeriklerinin aynı olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamına giren sosyal bilimler ve dil anlatım kategorisindeki ders isimlerinin, ders kitaplarının ve içeriğinin aynı olmasına karşın bazı küçük farklar göze çarpmaktadır. Örneğin; Hazırlık sınıfı olan Anadolu liselerinde 'Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı' ve diğer liselerden farklı olarak, hazırlık artı 4 yıl toplam 5 yıl olan Sosyal Bilimler Liselerinde de 'Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı' dersi vardır. Bir başka farklılık ise; Çağdaş Türk Dünya Tarihi, Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi, Psikoloji, Mantık, Osmanlı Türkçesi ve Sosyoloji dersleri diğer iki lise türünde seçmeli dersler kategorisinde olmasına karşın Sosyal Bilimler Liselerinde ortak zorunlu dersler kategorisindedir. 'Sanat tarihi dersi' de zorunlu ortak

⁷ <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> , erişim tarihi: 20 Ekim 2022.

⁸ Seçmeli derslerin oluşturulması ve karar süreci, <https://karayazi.meb.gov.tr/www/2022-2023-egitim-ogretim-yilinda-okutulacak-secmeli-dersler/icerik/3859> , erişim tarihi: 30 Ekim 2022.

dersler kategorisinde olmasına karşın, erişilen OGM okul türleri ve haftalık ders çizelgesi tablosunda ‘güzel sanatlar’ kategorisinde belirtildiği için bu ders çalışmaya dahil edilmemiştir. Zaten diğer iki lise türünde, zorunlu dersler kısmında değil seçmeli dersler kategorisinde bulunmaktadır. Ayrıca diğer liselerden farklı olarak Sosyal Bilimler Liselerinde, ‘Sosyal Bilim Çalışmaları’ adında bir zorunlu ders bulunmakta ve bu ders de araştırmaya ders kitapları bölümünde dâhil edilmiştir, ancak öğrenci ders kitabı olmadığı, sadece öğretmen kılavuz kitabı olduğu için incelenememiştir.



Ders Adı ve Kitabı	HAZIRLIK SINIFI	9.SINIF	10.SINIF	11.SINIF	12.SINIF
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	ORTAÖĞRETİM HAZIRLIK SINIFI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABI Yazar: Gurbet Filazi, Sabiha Çuhadar, Nurcan Bozbıyık, Dr. Döndü Karaca Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları (Sosyal Bilimler ve Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liselerinde)	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI 9 DERS KİTABI Yazar: Merve Akyol, Şükran Karacan, Sonduk, Aysun Taşkapı Basım yılı: 2022 Yayınevi: Öğün Yayınları	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 10 DERS KİTABI Yazar: Cafer Yıldırım Basım Yılı: 2022 Yayınevi: Düşler Yayıncılık	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 11 DERS KİTABI Yazar: Murat Tetik, Ali Asker Ova Basım yılı: 2022 Yayınevi: Gezen Yayınları	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 12 DERS KİTABI Yazar: Halil Batur, Osman Elbay Basım Yılı: 2022 Yayınevi: Ordinat Yayınları
SAĞLIK BİLGİSİ ve TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	ORTAÖĞRETİM SAĞLIK BİLGİSİ ve TRAFİK KÜLTÜRÜ 9 DERS KİTABI Yazar: Emine Başar Basım yılı:- Yayınevi: Sonuç Yayınları	-	-	-
COĞRAFYA	-	ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA 9 DERS KİTABI Yazar: Mehmet Baranaydın,	ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA 10 DERS KİTABI Yazar: Hüseyin Samet Arabacı	ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA 11 DERS KİTABI Yazar: Mehmet Baranaydın,	ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA 12 DERS KİTABI Yazar: Cem Erdebil, Raşit Düzgün,

		Yusuf Aydın, Gülten Tekbaş Basım yılı: 2022 Yayınevi: Gün Yayıncılık	Basım Yılı: 2022 Yayınevi: Yıldırım Yayıncılık	Yusuf Aydın, Gülten Tekbaş Basım Yılı: 2022 Yayınevi: Gün Yayıncılık	Ramazan Bıçaklı, Zübeyde Güzel, Emine Bozbıyık Basım yılı: 2022 Yayınevi: MEB yayıncıları
TARİH	-	ORTAÖĞRETİM TARİH 9 DERS KİTABI Yazar: Sami Tüysüz Basım yılı: 2022 Yayınevi: Tuna Matbaacılık	ORTAÖĞRETİM TARİH 10 DERS KİTABI Yazar: Ahmet Yılmaz Basım yılı: 2022 Yayınevi: İlke Yayınları	ORTAÖĞRETİM TARİH 11 DERS KİTABI Yazar: Dr. Öğr. Üyesi Erol Yüksel, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kapar, Dr. Özgür Bağcı, Ferhat Bildik, Kazım Şahin, Leyla Şafak, Murat Ardiç, Süleyman Yıldız, Yasemin Ardiç Basım yılı: 2022 Yayınevi: MEB yayıncıları	-
TC. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	-	ORTAÖĞRETİM TC. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK 12 DERS KİTABI Yazar: Muhammed Edip Erdoğan Basım yılı: 2021 Yayınevi: Semih ofset s.e.k yayıncıları
FELSEFE	-	-	ORTAÖĞRETİM FELSEFE 10 DERS	ORTAÖĞRETİM FELSEFE 11 DERS	-

			KİTABI Yazar: Uğur Eke Basım yılı: 2022 Yayınevi: Matbaacılık Tuna	KİTABI Yazar: Aysun Koluçak, Haydar Sinan Koluçak, Rukiye Gündoğdu Avcı, Sarper Serkan Avcı Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	
TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	-	-	ORTAÖĞRETİM TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ DERS KİTABI Yazar: Demirhan Yılmaz, Hakan Duran, İdris Köse Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları
ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	-	-	ORTAÖĞRETİM ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ 12 DERS KİTABI Yazar: Emrullah Alemdar, Savaş Keleş Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları
SOSYAL BİLİM ÇALIŞMALARI (Sadece Sosyal Bilimler Liselerinde)	-	-	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.

PSİKOLOJİ (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	-	ORTAÖĞRETİM PSİKOLOJİ DERS KİTABI Yazar: Ümre Kaynak, Nazife Üzbe Atalay Basım yılı: - Yayınevi: Özgün Matbaacılık *geçerlilik süresi 2022- 2023 eğitim öğretim yılından sonra bitmektedir.Ancak incelemeler sonucu bu sene de müfredatta okutulduğu görülmüştür.	-
SOSYOLOJİ (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	-	ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ 1 DERS KİTABI Yazar: Bahattin Penez, Sevim Sofuoğlu, Ufuk Ertekin Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ 2 DERS KİTABI Yazar: Bahattin Penez, Sevim Sofuoğlu, Ufuk Ertekin, Yaşar Yeşilyurt Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları
MANTIK (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	-	ORTAÖĞRETİM MANTIK DERS KİTABI Yazar: Gürkan Sever Basım yılı: 2022 Yayınevi: Dersdestek yayıncılık	-

OSMANLI TÜRKÇESİ (Sosyal Bilimler liselerinde zorunlu, diğer lise türlerinde seçmeli)	-	-	ORTAÖĞRETİMOSMAN LI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 10 Yazar: Erkan Taşdelen, Mehmet Budak, Mustafa Çalışkan, Mustafa Köse, Nevzat Sağcan, Serdal Yılmaz Basım yılı: - Yayınevi: MEB yayınları	ORTAÖĞRETİM OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 11 Yazar: Erkan Taşdelen, İbrahim Sarıtaş, Murat Darıcık, Mustafa Çalışkan, Nevzat Sağcan Basım yılı:- Yayınevi: MEB yayınları	ORTAÖĞRETİM OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 12 Yazar: Erkan Taşdelen, İbrahim Sarıtaş, Murat Darıcık, Mustafa Çalışkan, Nevzat Sağcan Basım yılı: - Yayınevi: MEB yayınları
--	---	---	--	---	---

Tablo 1: Fen, Sosyal Bilimler ve Anadolu liseleri müfredatında okutulan zorunlu derslerin incelenecek kitapları

Her üç lise türünden toplamda 25 zorunlu ders kitabı incelenecektir. Bazı derslerin bir lise türünde seçmeli olup diğer lise türünde zorunlu ders olması ve aynı kitabı paylaşımlarından dolayı, incelenecek toplam ders kitabı sayısı, incelenecek seçmeli derslere yer verilen aşağıdaki tablonun sonunda verilmiştir.

3.3.2. Fen, sosyal bilimler ve anadolu liseleri müfredatının seçmeli derslere ait incelenecek kitaplar listesi

Üç lise türünde bazı Anadolu liselerinde hazırlık sınıfı bulunduğu, Sosyal Bilimler Liselerinin tümünde ise hazırlık artı 4 yıl toplamda 5 sene olduğu daha önce belirtilmiştir. Ortak dersler kategorisinde hazırlık sınıflarına yer verilmesine karşın, ‘seçmeli dersler’ kategorisinde yer verilmeme sebebi; hazırlık sınıflarında ‘seçmeli dersler’ e yer verilmemiş olmasıdır. Seçmeli dersler yukarıdaki bölümde de ifade edildiği üzere; MEB’ e bağlı okul idareleri tarafından, dersi verebilecek öğretmen ve ilgili dersi seçen yeterli sayıda öğrenci bulunması durumunda açılmaktadır.

Değinilmesi gereken bir önemli noktada; bazı lise türlerinde seçmeli olarak okutulan bir ders diğer okulda zorunlu dersler kategorisinde olabilir. Bu durumda o dersin kitabının aynı olduğu görülmüştür. Örneğin, Sosyal Bilimler Liseleri 9.sınıf Seçmeli Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı aslında; üç lise türünde de 9.sınıfta okutulan Türk Dili ve Edebiyatı ana ders kitabıdır.

Bazı sınıf düzeylerinde seçmeli olarak görünen ders, içerik bakımından o dersin zorunlu olanı ile aynı olduğu için kitabının da aynı olduğu görülmüştür. Örneğin 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarda geçen ‘Seçmeli Türk Dili ve Edebiyatı’ dersinin kitabı ilgili sınıf düzeyinin ‘Türk Dili ve Edebiyatı’ ders kitabı ile aynıdır.

Bazı seçmeli ve zorunlu dersler de ise; ders kitabının olmadığı, onun yerine dersin nasıl işleneceğinin tespiti için öğretmenlere rehberlik eden ‘öğretmen kılavuz kitabı’ olduğu görülmüş ve ders kitabı olmadığı için incelemeye alınmamıştır.

Seçmeli ve zorunlu ders kitabının aynı olduğu durumda; o ders kitabı tek kitap olarak incelenecektir.

Ders Adı ve Kitabı	9.SINIF	10.SINIF	11.SINIF	12.SINIF
SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	Zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Zorunlu ders kitabı ile aynıdır.
DİKSİYON VE HİTABET	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.
OSMANLI TÜRKÇESİ	Ders kitabı yoktur. (ulaşılmalıdır)	Sosyal Bilimler liselerindeki 10.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerindeki 11.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerindeki 12.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.
SEÇMELİ TARİH (sadece Anadolu liselerinde)	-	-	Anadolu liseleri 11. Sınıf zorunlu dersin kitabı ile aynıdır.	Ders kitabı yoktur. (ulaşılmalıdır).
SEÇMELİ TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ	Sosyal bilimler 12.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	-	Sosyal bilimler 12.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.	Sosyal bilimler 12.sınıf zorunlu ders kitabı ile aynıdır.
İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ	Ders kitabı yoktur. EBA' da ders anlatım videoları vardır.	Ders kitabı yoktur. EBA' da ders anlatım videoları vardır.	Ders kitabı yoktur. EBA' da ders anlatım videoları vardır.	Ders kitabı yoktur. EBA' da ders anlatım videoları vardır.
İSLAM BİLİM TARİHİ (3 lise türünde ve 4 sınıf seviyesinde seçmeli ders kitabı aynıdır.)	ORTAÖĞRETİM İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI Yazar: Akın	ORTAÖĞRETİM İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI Yazar: Akın	ORTAÖĞRETİM İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI Yazar: Akın Sever, Dursun Sağdıç, Vedat Söyleyici,	ORTAÖĞRETİM İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI Yazar: Akın Sever, Dursun Sağdıç, Vedat Söyleyici,

	Sever, Dursun Sağdıç, Vedat Söyleyici, Yasemin Okur Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	Sever, Dursun Sağdıç, Vedat Söyleyici, Yasemin Okur Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	Yasemin Okur Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	Yasemin Okur Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları
ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (Fen ve Anadolu liselerinde 12.sınıfta seçmeli ders,Sosyal bilimler liselerinde 12.sınıfta zorunlu derstir.)	-	-	-	ORTAÖĞRETİM ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ DERS KİTABI 12 Yazar: Emrullah Alemdar, Savaş Keleş Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları (Sosyal bilimler 12.sınıf kitabı ile aynıdır.)
SEÇMELİ COĞRAFYA (Sadece Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12. Sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	-	-	Fen ve Anadolu liseleri 11.sınıf ortak ders kitabı ile aynıdır.	Fen ve Anadolu liseleri 12.sınıf ortak ders kitabı ile aynıdır.
PSİKOLOJİ (Sadece Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta seçmeli ders olarak, Sosyal Bilimler liselerinde 11.sınıfta ortak ders olarak okutulmaktadır.)	-	-	Sosyal Bilimler liselerinde 11.sınıf ortak ders kitabı ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerinde 11.sınıf ortak ders kitabı ile aynıdır.

SOSYOLOJİ (Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta seçmeli ders olarak, Sosyal Bilimler liselerinde ise 11 ve 12.sınıfta zorunlu ortak ders olarak okutulmaktadır. Sosyal Bilimler ile Fen ve Anadolu liselerindeki kitaplar birbirlerinden farklıdır.)	-	-	ORTAĞRETİM SEÇMELİ SOSYOLOJİ DERS KİTABI Yazar: Murat Yurtseven Basım yılı: 2022 Yayınevi: Tuna matbaacılık	ORTAÖĞRETİM SEÇMELİ SOSYOLOJİ DERS KİTABI Yazar: Murat Yurtseven Basım yılı: 2022 Yayınevi: Tuna matbaacılık (11 ve 12.sınıf kitabı aynıdır.)
MANTIK (Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta seçmeli, Sosyal Bilimler liselerinde ise 11. sınıfta zorunlu ortak ders olarak okutulmaktadır.)	-	-	Sosyal Bilimler liseleri 11.sınıf kitabı ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liseleri 11.sınıf kitabı ile aynıdır.
BİLGİ KURAMI (Fen, Anadolu ve Sosyal Bilimler liselerinde 9.sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	Ders kitabı yoktur. Yalnızca öğretmen kılavuz kitabı vardır.	-	-	-
DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta, Fen	ORTAÖĞRETİM DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI DERS KİTABI	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.

ve Anadolu liselerinde ise tüm kademelerde seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	Yazar: Bora Bayrak Basım yılı: - Yayınevi: Ata Yayıncılık	kitap ile aynıdır.		
İŞLETME (Sosyal Bilimler liselerinde 9, Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12. Sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	ORTAÖĞRETİM İŞLETME DERS KİTABI Yazar: Abdülkadir Gümüş, Fatih Altıparmak, Hülya Can, Harun Kayabalı Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	-	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.	Sosyal Bilimler de 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.
EKONOMİ (Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta, Sosyal Bilimler liselerinde ise 9.sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	ORTAÖĞRETİM EKONOMİ DERS KİTABI Yazar: Ayşe Erdoğan, Derya Bozkurt, Durdu Bozkurt Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	-	Sosyal Bilimler liselerinde 9.sınıfta okutulan ders kitabı ile aynıdır.	9.sınıfta okutulan ders kitabı ile aynıdır.
GİRİŞİMCİLİK (Sosyal Bilimler liselerinde 9.sınıfta, Fen ve Anadolu liselerinde 11	ORTAÖĞRETİM GİRİŞİMCİLİK DERS KİTABI Yazar: Emine	-	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.

ve 12.sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	Başar Basım yılı: 2022 Yayınevi: Sistem Ofset Basım Yayın Sanayi Tic. LTD			
YÖNETİM BİLİMİ (Sosyal Bilimler liselerinde 9.sınıfta, Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	ORTAÖĞRETİM YÖNETİM BİLİMİ DERSİ Yazar: Ayşegül Palaz, Ümit Özdoğan Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	-	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.
ULUSLARARASI İLİŞKİLER (Sosyal Bilimler liselerinde 9.sınıfta, Fen ve Anadolu liselerinde 11 ve 12.sınıfta seçmeli ders olarak okutulmaktadır.)	ORTAÖĞRETİM ULUSLARARASI İLİŞKİLER DERS KİTABI Yazar: Işıl Şahin, Selma Muslu, Sevim Recep, Zafer Araz Basım yılı: 2021 Yayınevi: MEB yayınları	-	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.	Sosyal Bilimler liselerinde 9. sınıfta seçmeli olarak okutulan kitap ile aynıdır.

Tablo 2: Fen, Anadolu ve Sosyal Bilimler liseleri müfredatı seçmeli derslerin incelenecek kitapları

Her üç lise türünde incelenecek seçmeli dersler 19 tanedir. Ancak yukarıdaki bölümde anlatılan; bazı derslerin bir lise türünde zorunlu, ortak ders iken; diğer lise türünde seçmeli olup aynı kitabı paylaşımları nedeniyle, incelenecek seçmeli kitap sayısı 8' dir. Bu durumda çalışma alanına giren 'dil ve anlatım' ile 'sosyal bilimler' alanındaki incelenecek kitap sayısı toplamda 33' tür. Araştırmanın bir sonraki bölümünde, doküman analizi tekniği ile kitaplar incelenecek olup, somut kültürel miraslara yer verilip verilmediği verilmişse ne kadar yer verildiği incelenecektir.



4. KÜLTÜR

Kültür kavramı ve kültürün detaylı içerik analizi üzerine bugüne kadar birçok akademik çalışma yapılmıştır (Bkz. Moebius, 2015; Özlem, 2008; Arslanoğlu, 2000; Adorno vd. 2021). Bu çalışmalarda kültür çatısı altına giren her türlü olgu irdelenmiştir. Buna rağmen, kültür ve kültürel miras kavramları bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturduğu için bu kavramlara çok detaylı olamasa da burada yer verilecektir.

4.1. Kültür Kavramı

Kültür kavramına dair yapılan çeşitli tanımlamalar söz konusudur. Bu tanımlamaların bazıları kavramı ana hatlarıyla yani genel bir bakış açısı sunarak verirken, bazıları da detaylı içerik analizi sunmaktadır. Eagleton ise (2016, s. 1) bu kavramın detaya girmeden tanımlanamayacağını, hatta detaylı tanımlamaları yapmanın bile zor olduğunu ifade etmektedir. Çeçen de (1996) tanımlama zorluğuna vurgu yapmış, “kültür” sözcüğünün tanımı yapılamadığından yeni tanımların denendiğini, bugün için uygarlığın mı bir kültürü doğurduğu veya kültürün mü bir uygarlığı var ettiğinin cevaplanamadığını dile getirmektedir.

Kültür kelimesini tanımlamanın zor olduğunu belirten sadece Eagleton (2016) ve Çeçen (1996) değildir. Spencer-Oatey (2012) de kültürün tanımlanma açısından zor olmasıyla ünlü bir kelime olduğunu belirtmiştir. 1952 yılında iki antropolog olan Kroeber ve Kluckhohn bu kavram üzerinde yoğun bir şekilde çalışmış ve 164 farklı tanım içeren bir liste hazırlamışlardır.(Baldwin vd, 2005). Türkiye’de ise “kültür” ve “medeniyet” gibi kavramları ilk kez sosyolojik açıdan ele alıp inceleyen kişi Ziya Gökalp’tir (Arslanoğlu, 2000, s.1).

Tanımlanması her ne kadar zor olsa da, bu çalışmada önce kültürün ne olduğuna, kültürün yaşatılmasının ve devamlılığının sağlanmasının neden önemli olduğuna, bu konuda eğitimin üstleneceği role, eğitimli nesillere ve gelecek kuşaklara bırakılacak kültürel mirasların ne anlama geldiğine ve son olarak kültürel miras çeşitleri olan somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras tanımlarına değinilecek ve incelenecektir.

“Kültür” gibi geniş bir anlam yelpazesine sahip olan bir kavramı incelemek için, kelimenin kökenini incelemek gerekir. Özlem (2008) kültür kelimesinin Latince’de işlemek, düzenlemek, türemek, onarmak, inşa etmek, iyileştirmek, eğitmek gibi pek çok anlamı içinde barındıran “*colere*” fiilinden türemiş olduğunu belirtmiştir. “*Cultura*”

kelimesi de yine aynı fiilden türemiştir ve “*cultura*” kelimesini Romalılar, doğada kendiliğinden yetişen bitkilerden ziyade insan emeği ve üretimi sonucu oluşan bitkileri tarif etmek için kullanmışlardır. Daha sonra, Romalılar toprağı işlemek anlamında “*agricultura*” terimini üretmişlerdir. Bu terim hala İngilizcede “tarım” anlamında kullanılmaktadır. Romalı filozof Cicero ise “*cultura animi*” yani “insan yetiştirilmesi” anlamındaki tabiri kullanmış ve bu da aslında günümüzdeki “*cultura*” yani kültür kelimesinin anlamına en yakın kullanımıdır. (Özlem, 2008, s.154). Bu açıklamadan yola çıkarak, “kültür” teriminin, “insan üretimi olma” ve de “insanın işlenmesi, eğitilmesi” anlamlarına ulaşılabilir. (Özlem, 2008, s.154).

Çeçen (1996, s. 11) çalışmasında bazı sosyologların kültürü geniş anlamda ele alarak kültürün bir toplumun sanatını, müziğini, mimarisini, tiyatro ve yazını belirtir demelerine karşın bazı sosyologların da daha dar anlamda ele alarak kültürü; insanın konuşma, düşünme, üretkenlik yeteneklerinin gelişmelerini sağlayan toplumsal kuramların bütünü şeklinde tarif ettiğini dile getirmiştir. Eagleton (2016, s. 1) ise, kültür tanımlanması zor olsa da, dört temel anlama gelebileceğini dile getirmiştir; bunlar sanatsal ve entelektüel çalışma, ruhsal ve entelektüel gelişim süreci, değerler, gelenekler, inançlar, kadın ve erkekler tarafından uygulanan sembolik davranışlar ve bütünsel bir yaşam tarzıdır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere aslında Eagleton çok detaylı bir tanımlama yolunu seçmiştir. Çünkü dört temel anlamı bile açıklayarak ele almıştır. Kidd ve Teagle’nin tanımı (2012, s. 9) birey odaklı olup kültürün, olduğumuzu düşündüğümüz kişinin kim olduğu, kim olduğumuz, toplumun bizden beklentileri ve nasıl olmamızı istediğiyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Burada biraz da toplumun birer üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır.

Yukarıda yapılan tanımlar ve içerik analizi kültürün doğasında insan olduğunu göstermektedir. Bu konuda Godwyn ve Gittel de (2012, s.313) aynı doğrultuda hareket edip kültürün bir insan grubunun ürünü olduğunu ve eğer o insan grubu yoksa o zaman kültürün de var olduğunu söyleyemeyeceğimizi belirtmişlerdir. Onlara göre; kültür; süregelen olan, bir grup arasındaki paylaşımlar, belli kalıplar ve yaşantı biçimidir. Bu tanım kültürün toplumsal yaşayış boyutuna vurgu yapmış, bir arada yaşayan insanların ürettikleri olarak gösterilmiştir. Burada kültürden söz etmek için ortak paylaşım olması zorunluluğu olduğu anlaşılmaktadır. Kramsch’a göre (2016, s.31); 90’lı yıllarda kültür için oluşturulan daha modern tanımlarda; araştırma konusu olan toplulukta ortak hayalleri, tarihi ve alanı paylaşan bireylerin ortak yapımı olarak tasvir edilmiştir. Buna göre bu bireyler bu topluluğu terk etse dahi, nerde olurlarsa olsunlar, davranış,

değerlendirme, inanış, algılama konusunda ortak bir standarda sahip olacaklar ve aynı değerleri paylaşmaya devam edeceklerdir.

Çeçen (1996, s. 22) kültürün asıl kaynağına inildiğinde, onun da tıpkı tarih gibi insanların toplumsal yaşayış ve emeklerinin bir ürünü olduğunu ve bir gelişim içinde gerçekleşen bu çabalarının hem kendilerini hem de çevrelerini değiştirdiğini belirtmiştir. (Yani eğer kültür toplumun yaşantı ve çabaları sonucunda oluşmuşsa, o halde Çeçen'in (1996, s. 11) 'toplumun mu kültürü oluşturduğu yoksa kültürün mü toplumu oluşturduğu' sorusu biraz daha açık hale gelmekte ve kültürü toplumların yaşantılar ve çabalar sonucu elde ettiği kazanımlar olduğu sonucuna vararak, toplumların kültürlerini oluşturduğunu varsayabiliriz. Nitekim, Özlem (2008, s. 159) da kültürü insanın düşünce, niyet ve amaçları doğrultusunda oluşturdukları, insan eliyle oluşturulmuş her şeydir şeklinde tanımlamıştır. Zaten, çalışmasının devamında Çeçen de (1996, s.25) kültürü, insanlığın yarattığı her şeydir şeklinde tanımlayabiliriz demiştir. Dolayısıyla kültür kavramını en geniş ve genel anlamıyla "insanın ürettiği her şey" olarak tanımamak yerinde olup, bu tanımdan sonra insanların neler ürettiğini detayıyla araştırıp ortaya koyak yerinde olacaktır.

4.2. Kültürel Miras

UNESCO miras kavramını, *geçmişten günümüze kalan, bugün yaşadıklarımız ve gelecek nesillere aktardıklarımızdır* şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Yılmaz, 2020, s. 158). Kültürel miras, ilk olarak 1907 yılında uluslararası yasada yer almış, akabinde UNESCO ve diğer hükümetler arası çalışan organizasyonlar tarafından 1950'li yıllara kadar korunması için pek çok uluslararası antlaşmalar imzalanmış ve bildiriler yazılmıştır. 1954 yılında UNESCO'nun "silahlı çatışma halinde kültürel mirasların korunması sözleşmesi" bu alandaki sözleşmelerden ilki olup, çoğunlukla II. Dünya savaşının kültürel miraslar üzerinde oluşturduğu tahribatlara cevap olarak oluşturulmuştur (Blake, 2000, s. 61).

Kültürel miraslar toplumun ortak mirası olmasının yanı sıra günümüzde turizm sektöründe ülkelerin milli gelirlerine ciddi katkılar sunmakta ve turizm pazarında da yerini her geçen gün sağlamlaştırmaktadır. (Çokişler, Arslan, Çokişler, 2016, s.15). Bu yüzden kültürel mirasların korunması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir.

Kültür kavramının alt türler bağlamında sınıflandırılması çok çeşitlidir. Fakat en çok kabul gören sınıflandırma maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılan

sınıflandırmadır. Bir topluma ait bina, araç-gereçler vb. somut değerler maddi kültür olarak adlandırılırken, toplumun inanç, gelenekleri, norm ve düşünce biçimleri gibi değerler de manevi kültür olarak (somut olmayan) adlandırılmaktadır (Bkz. Türker ve Çelik, 2012, s. 88).

4.2.1. Somut kültürel miras

Somut kültürel miras uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından korunan bir toplumun ortak değeri olan anıt ve tarihi alanları kapsamaktadır (Yılmaz, 2020,s.158). Ancak bu açıklama her ne kadar doğru olsa da kapsam bakımından eksik kalmaktadır. Anıt ve tarihi alanlar haricinde geçmişten günümüze kalan bir toplumun ortak değeri olan coğrafi değerler ve doğal güzellikler, tarihi geçmişi olan somut kalıntılar da bu kapsama girmektedir. Şüphesiz şu an UNESCO'nun Dünya Miras Listesinde Adıyaman, Nemrut dağının bulunması buna bir kanıt olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca; UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde kabul ettiği sözleşmenin birinci maddesinde kültürel miras tanımına giren varlıklar şu şekilde ifade edilmiştir;

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır (Yılmaz, 2020, s.158).

UNESCO çatısı altında bulunan Dünya Mirası Komitesi, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen yerler arasında Türkiye'den 17 kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı yer almaktadır⁹. Bunlar;

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986

⁹ <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> ,15 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017
18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018
19. Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021

Türkiye'nin pek çok ülkeden daha fazla sayıda kültürel çeşitliliğe barındıran tarihi alanlara ve sit alanlarına sahip olması bu alanlara ilgi ve merakı da artırmaktadır. Ancak Türkiye'de tarihi alanların korunması ve yaşatılması ile ilgili yasaların yürürlüğe girmesi diğer ülkelere göre biraz daha geç olmuştur. Tarihi alanların korunması ve farklı işlevler kazandırılmasına yönelik son zamanlarda yapılan çalışmalar, bu alanların artık önemsendiğini, bu konuda bir farkındalık oluşturulduğunu ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2020, s.158).

4.2.2. Somut olmayan kültürel miras

Lenzerini'ye göre (2011, s. 101) bir kültürün maddi olmayan tüm tezahürlerinden oluşan somut olmayan kültürel miras, insanlığın ve kültürel çeşitliliğin en önemli yaşayan miras çeşitliliğini temsil etmektedir. Bu tanımda somut olmayan kültürel mirasın çok geniş kapsamlı olduğu vurgulanmaktadır. Somut olmayan kültürel miras kavramı, UNESCO'nun kültürel mirası koruma çalışmalarından ortaya çıkmıştır. 1972 tarihli Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde yapılan "kültürel miras" tanımlaması sadece somut miras üzerine odaklanmaktaydı. Bu durum 2003 tarihinde Somut Olmayan Kültürel mirasların Korunması Sözleşmesinin hazırlanmasının önünü açmış ve bu kavramın adının belirlenmesinde etkili olmuştur. (Bkz. Oğuz, 2013, s. 6).

Türker ve Çelik (2012, s. 88) somut olmayan kültürel mirası aşağıda da görüldüğü gibi beş farklı kategoride ele almışlardır:

- *Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),*
- *Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),*
- *Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler (nişan, düğün, doğum, nevrüz, vb. kutlamalar),*
- *Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),*
- *El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi) sıralanmaktadır.” (Türker, Çelik,2012,s.88).*

Türkler ve Çelik’in yukarıda ele alınan alıntısında da görüldüğü üzere, aslında insanların bir arada yaşamaları sonucu ortaya çıkan her türlü özelliği (maddi özellikler dışında) bu kapsama girmektedir. Somut kültürel mirastan farklı olarak, somut olmayan kültürel miras özü itibarıyla dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı madalyonun iki yüzüne benzetecek olursak, bir yandan ona sahiplik eden toplumun kültürünü yansıtmak için sürekli olarak kendini yenileyebilir, yeniden ortaya çıkarabilir. Öte yandan onun bu daimi olmayan yapısı sayesinde herhangi bir zamanda basmakalıp bir kültür tarafından özümsemeye karşı savunmasız bırakabilir (Lenzerini,2011, s.118). Bundan dolayı somut olmayan kültürel miras sürekli araştırılması gereken bir alandır. Zira Kültür ve Turizm Bakanlığı, mevcut ve potansiyel somut olmayan kültürel mirasları belirlemekte ve bu listeden Araştırma ve Genel Müdürlüğünün incelemeleri sonucu seçilen kültürel miras unsurlarını korumak amacıyla her yıl UNESCO’ya bildirmektedir (Türker, Çelik,2012,s.90).

4.3. Kültür ve Eğitim

Kültür kavramı konusunda elde edilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bir kültürün var olması için öncelikle bir insan grubunun var olması gerekmektedir ve bu insan grubunun da varlığını diğer gruplardan farklı kendine özgü yaşayış biçimi, inanışlar ve davranışlar bütünü ile yaşaması için kültürünün devamlılığını sağlaması gerekmektedir. Arslanoğlu (2000, s. 3) bir kültürü yaşatacak bir nüfus yoksa o kültürün

ölü olacağını belirtmiştir. Bu konuda bazı düşünürler de benzer görüşler dile getirmişlerdir. Örneğin İbn Haldun, Vico ve Spengler kültürlerin insanlar gibi doğup ölebildiklerini söylemişlerdir (Özlem, 2008, s.159).

Yılmaz (2020, s.173) toplumun yaygın ve sürekli eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri ile Türkiye’de kültürel miras farkındalığına bireylerin yetiştirilebileceğini söylemiştir. Kidd ve Teagle (2012, s.13) ise kültür, sosyal hayatta önemli bir role sahip olduğu için kültür çalışmalarının da sosyal bilimler çalışmalarında önemini koruması gerektiğini belirtmiştir. Bu yüzden, yukarıda da belirtildiği gibi özellikle sürekli değişim ve gelişim halinde olan somut olmayan kültürel miras konusunda yapılan akademik çalışmaların sık sık yenilenmesi ve toplumsal değişimlere bağlı olarak araştırma alanının genişletilmesi gerekmektedir. Bu noktada kültürün korunmasının, yaşatılmasının ve sonraki nesillere aktarılmasının hayati öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ölümlü olan insanoğlu, ebediyete kadar kültürünü saklayamayacağı için bunun tek yolu kültürünü yaşatacak nesiller yetiştirmektir. Bunun da yolunun eğitimden geçtiği açıktır. Bundan dolayı eğitimin her kademesinde kültür çeşitliliği üzerine sıklıkla değinilmesi gerekmektedir.

Kültürünü tanıyan ve benimseyen bireylerin hem kültürlerini koruma ve yaşatma da hem de sonraki nesillere aktarmada çok daha olumlu roller alacağı açıktır. Çağırkan, Bilek ve Telli (2021, s. 919) üniversite öğrencilerinin serbest zaman algısı ve somut tarihi kültürel miras farkındalığı üzerine yaptıkları araştırmada somut kültürel mirası koruma bilincinin okul türüne göre değiştiğini, somut kültürel mirası koruma bilincinin annenin eğitim durumuyla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada anneleri üniversite ve yüksek lisans mezunu olan öğrencilerin kültürel mirasların korunması konusunda ilgili olduğu, anneleri okuma yazma bilmeyen öğrencilerin ise kültürel mirasların korunması konusunda en kayıtsız grupta oldukları sonucuna varılmıştır. Bu da kültür konusunda eğitimin son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bayır ve Köse (2019, s.1839) ortaokul öğrencileri üzerine yaptıkları kültürel miras ve korunmasına ilişkin çalışmada, öğrencilerin koruma bilinci teması altında sorumluluk alma, kültürü bilme, geleceğe aktarma ve vatan sevgisinin ön plana çıktığını belirtmişlerdir. Bu çalışma da aslında sorumluluk verildiğinde ortaokul öğrencilerin bilişsel düzeyinin toplumsal değerleri korumaya hazır olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, çalışma alanım ortaokuldan daha üst yaş grubunun eğitim gördüğü liseler olduğu için, bilişsel düzeylerinin daha yüksek olacağı hakkında ipucu vermektedir.

Nitekim, kültür ve kültürel miras bilinci ancak eğitim, sosyal yaşantı yoluyla aktarılabilir.

Spencer-Oatey (2012, s. 6) kültürün genlerle kazanılmadığını, aksine öğrenilerek aktarıldığını, sosyal çevresinden edinildiğini belirtmiştir. Ayrıca Spencer-Oatey (2012, s. 12), kalıtımla elde edilmesinin anlamsız olduğunu; aynı anda aynı toplumda doğmuş iki çocuğun başka yerlerde yetiştirilirse başka kültürler edineceğini ifade etmiştir. Bu da aslında; kültür edinimi ve elde edinilmiş kültür kazanımlarının korunmasında eğitimin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.



5. ORTAÖĞRETİM KURUMLARI

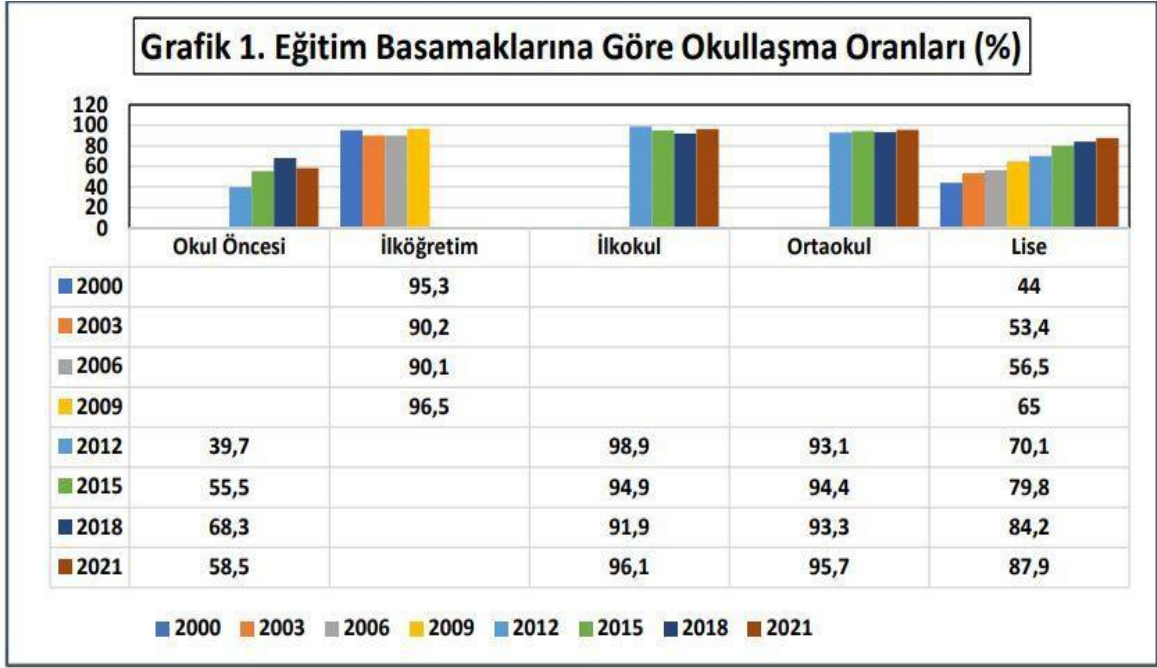
Dünya üzerinde yaşanan sosyal, siyasi ve kültürel olgular, dijital teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşıp ulusların küreselleşme sürecine girmesi gibi pek çok etmen eğitim sistemlerinin nerdeyse her ülkede değişmesine, bu sistemlerin geliştirilmesine sebep olmuştur. Türkiye’de de eğitim sistemi Cumhuriyet’in ilanından beri sürekli bir değişim yaşamış, örgün eğitimden yaygın eğitime ve ilköğretimden yükseköğretime hemen her alanda nitel ve nicel boyutta birçok önemli gelişme yaşanmıştır (Akyüz, 2022, s. 272). Değişim ve gelişimlerin temel amacı eğitim sistemini dünyada yaşanan ilerleme ve yeniliklere bağlı olarak güncellemek, döneme ve hedef kitlenin beklentilerine uygun hale getirmektir.

Türkiye’de eğitim sistemi ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üç ana aşamadan oluşmaktadır. Çalışmamızın da kapsamına giren ortaöğretim dört yıllık zorunlu eğitim veren ve çeşitli programlar uygulayan liselerden oluşmaktadır¹⁰. Bu liselerin sayısı da farklı etmenler bakımından sürekli artmaktadır. Örneğin dünyanın genelinde olduğu gibi son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devletinin nüfusunun da hızlı bir nüfus artışı içinde olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye’nin 2020 yılında binde 5,5 olan nüfus artış hızının 2021 yılında binde 12,7’ye kadar yükseldiği görülmektedir¹¹. Hızla artan nüfus oranı ülkede okul, derslik ve öğretmen ihtiyacını da artmasını, böylece yeni okulların hizmete açılmasını sağlamaktadır¹². Nüfusun artmasıyla beraber her ne kadar okullaşma oranı artmış olsa da aslında okullaşma oranını etkileyen tek faktör bu da değildir. Buna etki eden diğer bir faktör 2012-2013 eğitim öğretim yılından beri devam eden 4+4+4 zorunlu eğitim sistemi olmuştur. Zorunlu eğitim sistemi ile okullaşma oranının en çok arttığı okul seviyesi ortaöğretim olmuştur. 2000 yılından 2021 yılına gelinen sürede ortaöğretim seviyesinde okullaşma oranı iki kat artmıştır (Can ve Sezer, 2022) .

¹⁰ <https://fulbright.org.tr/turk-egitim-sistemi> , Erişim tarihi: 10 Ekim 2022

¹¹ Kaynak: <http://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500> , Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022

¹² https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppt , Erişim tarihi:10 Ekim 2022



Grafik 1: Okullaşma Oranları(Can ve Sezer,2022)

Yukarıdaki grafik 2000 yılından 2021 yılına kadar ki sürede okullaşma oranlarının değişimini göstermektedir. İşçileri Bakanlığının, Ekim 2022 itibariyle MERNİS kayıtları ve MEB verileri kullanılarak güncellenen verilere dayanarak paylaştığı bilgilere göre okul öncesinde 5 yaşta okullaşma oranı %93,78'e, ilkokulda %99,63'e, ortaokul kademesinde %99,44'e ve ortaöğretimde ise %95,06'ya yükselmiştir¹³. Okullaşma oranına paralel olarak öğrenci sayısında da sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Örneğin 2021-2022 eğitim-öğretim yılı OGM' in istatistikleri incelendiğinde 2 milyon 214 bin 33 öğrencinin ortaöğretim seviyesinde eğitim aldığı görülmektedir.

Yine aynı bilgiler göz önüne alındığında OGM' ye bağlı 3 okul türü olduğu görülmektedir. Bunlar; Anadolu liseleri, Fen liseleri ve Sosyal bilimler liseleridir. Yurt genelinde Anadolu liselerinde sınavla ve sınavsız alan 2868 okul, Fen liselerinde 322 ve Sosyal bilimler liselerinde ise 92 okul olmak üzere toplamda 3282 okul bulunmaktadır¹⁴.

Ortaöğretim kurumlarının zorunlu 4+4+4 eğitim sisteminde ilkokul ve ortaokuldan sonra gelen 3. basamaktaki ve bir kısmı özel, çoğunluğu da MEB'e bağlı

¹³ <https://www.meb.gov.tr/meb-guncel-okullasma-oranlarini-acikladi/haber/27838/tr> , Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022.

¹⁴ https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppdf , Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022.

olan diğer adı “lise” olan okul türleri olduğu bu çalışmada ifade edilmişti. MEB çatısı altında bulunan ortaöğretim seviyesinde eğitim yapan programlar ise şu şekilde sıralanmaktadır¹⁵:

1. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü: Anadolu liseleri, Fen liseleri ve Sosyal Bilimler liselerinden oluşmaktadır.
2. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü: Mesleki ve Teknik Anadolu liseleri, Spor liseleri, Güzel Sanatlar liseleri ve Mesleki Eğitim merkezlerinden oluşmaktadır.
3. Din Eğitim Genel Müdürlüğü: İmam hatip ortaokulları, Anadolu imam hatip liseleri, güzel sanatlar, musiki ve spor programı uygulayan Anadolu imam hatip liseleri, proje okulları, program okulları gibi okullardan oluşmaktadır.
4. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü: Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, gemi adamı yetiştirme kursları, pilot yetiştirme kursları, hayat boyu öğrenme programları, özel motorlu taşıt sürücüler kursu gibi daha çok 5580 sayılı özel öğretim kurumları kanunun 6.maddesi gereğince kurs programlarından alınan belge ve sertifikalar ile işyeri açmak ve işyerinde çalışmak için açılmış kurslardan oluşmaktadır. Bu kurumlar seviyesinde ortaöğretim düzeyinde eğitim gören nüfusu da barındırdığı için bu kategoriye eklenmiştir.
5. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü: Açık öğretim ortaokulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim imam hatip lisesi, mesleki açık öğretim lisesi, mesleki ve teknik açık öğretim okulu ve yaygın eğitim kurs programları gibi okul ve programlardan oluşmaktadır.

Yukarıda ele alınan beş maddede görüldüğü üzere, genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi söz konusu olmuşsa da hala farklı türlerde çok sayıda lise türü bulunmaktadır.

5.1. Ortaöğretim Kurumlarında Müfredat

Ortaöğretim sistemi incelendiğinde 2000’li yıllardan Bu güne kadar pek çok değişimin yaşandığı görülmektedir. Bunlar arasında liselerin 4 yıla, zorunlu eğitimin ise 4+4+4 şeklinde 12 yıla çıkarılması, genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi ve

¹⁵ Verilerin elde edildiği kaynak: <http://ogm.meb.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 10.10.2022.

müfredatlarının güncellenmesi gibi değişimler gerçekleştirilmiştir (Çelik, 2015). Tekalmaz (2019) ve Aktaş (2020) 'in çalışmalarında eğitim sisteminde yapılan değişimlerin bazı olumlu yansımaları vurgulanırken İncekara (2013), . Öztürk (2009), Demircioğlu (2006) ve Çelik & Bakış (2015) ise bu değişimlerin olumsuz yansımalarına değinmiştir.

Ortaöğretim kurumlarının ilk iki amacı kültür kavramına vurgu yapmaktır. İlkinde *öğrencileri bedenî, zihnî, ahlâkî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi, demokrasi ve insan haklarına saygılı olmayı, çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlamak*, ikincisinde ise *öğrencileri ortaöğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vererek yükseköğretime, mesleğe, hayata ve iş alanlarına hazırlamak*¹⁶ amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu kurumların ders müfredatlarında somut olan ve olmayan kültürel unsurlara sıklıkla yer verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Somut kültürel mirasın orta öğretim ders kitaplarında nasıl ve ne sıklıkla ele alındığını araştırmak üzerine odaklanan bu çalışmada ortaöğretim kurumlarının müfredatına değinmek oldukça önem arz etmektedir. Bundan dolayı bu kısımda ortaöğretim düzeyinde faaliyet gösteren eğitim öğretim kurumlarının haftalık ders çizelge tabloları irdelenecektir¹⁷.

5.2. Ortaöğretim Düzeyinde Faaliyet Gösteren Eğitim Öğretim Kurumlarının Haftalık Ders Çizelge Tablosu

ANADOLU LİSESİ					
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERSLER		9.	10.	11.	12.
		SINIF	SINIF	SINIF	SINIF
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2
	TARİH	2	2	2	-
	T.C. İNKILÂP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2
	COĞRAFYA	2	2	-	-
	MATEMATİK	6	6	-	-
	FİZİK	2	2	-	-
	KİMYA	2	2	-	-
	BİYOLOJİ	2	2	-	-
	FELSEFE	-	2	2	-
	BİRİNCİ YABANCI DİL	4	4	4	4
	İKİNCİ YABANCI DİL	2	2	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	2	2	2	2
	GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	2	2	2
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	1	-	-	-
	ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI	34	35	21	19

Tablo 3: Anadolu liselerinde haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)

¹⁶Kaynak: https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf , Erişim Tarihi: 07 Ekim 2022.

¹⁷ Verilere https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/09162636_Okul_Turleri.pdf sayfasından ulaşılmıştır. Erişim Tarihi: 9.10. 2022.

Tablo incelendiğinde ortak derslerde toplam 1 dil anlatım, 4 matematik ve fen bilimleri, 1 spor ve sosyal etkinlik dersi, 2 yabancı diller , 2 güzel sanatlar , 1 dini eğitim ve 5 sosyal bilimler dersi olduğu görülmektedir.

SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	-	-	(3)(5)	(3)(5)
		DİKSİYON VE HİTABET (1)	-	-	1	1
		OSMANLI TÜRKÇESİ (3)	2	2	2	2
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	TEMEL MATEMATİK (2)	-	-	2	2
		SEÇMELİ MATEMATİK (2)	-	-	6	6
		SEÇMELİ FİZİK (2)	-	-	4	4
		SEÇMELİ KİMYA (2)	-	-	4	4
		SEÇMELİ BİYOLOJİ (2)	-	-	4	4
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		MATEMATİK TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	2	2	2
		FEN BİLİMLERİ TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	3	3	3
	SOSYAL BİLİMLER	SEÇMELİ TARİH (1)	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ (1)	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ (1)	2	2	2	2
		İSLAM BİLİM TARİHİ (1)	-	2	2	2
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (1)	-	-	-	(2)(4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	2	2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	2	2
		MANTIK (1)	-	-	2	2
		BİLGİ KURAMI (1)	(1)(2)	-	-	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (1)	1	1	1	1
		İŞLETME (1)	-	-	2	2
		EKONOMİ (1)	-	-	2	2
		GİRİŞİMCİLİK (1)	-	-	1	1
		YÖNETİM BİLİMİ (1)	-	-	2	2
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER (1)	-	-	2	2
	DİN, AHLÂK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM (4)	2	2	2	2
		PEYGAMBERİMİZİN HAYATI (4)	2	2	2	2
		TEMEL DİNİ BİLGİLER (2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (4)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(10)	(2)(10)
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL (4)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI (4)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR (4)	2	2	2	2
		SOSYAL ETKİNLİK (4)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR (4)	2	2	2	2
		SEÇMELİ MÜZİK (4)	2	2	2	2
		SANAT TARİHİ (1)	2	2	2	2
		DRAMA (1)	1	1	1	1
	BİLİŞİM	BİLGİSAYAR BİLİMİ (2)	2	2	2	2
		PROJE HAZIRLAMA (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
SEÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI			5	4	18	20
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME			1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ			40	40	40	40

Tablo 4: Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi (seçmeli dersler)

Anadolu lisesi seçmeli dersleri arasında ise;2 bilişim,4 güzel sanatlar,2 spor ve sosyal etkinlik,3 yabancı diller, 3 din öğretimi, 16 sosyal bilimler,8 matematik ve fen bilimleri ve 3dil anlatım dersleri bulunmaktadır.

HAZIRLIK SINIFI BULUNAN ANADOLU LİSESİ						
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ						
	DERSLER	HAZIRLIK SINIFI	9.	10.	11.	12.
			SINIF	SINIF	SINIF	SINIF
	HAZIRLIK SINIFI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	4	-	-	-	-
ORTAK DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	5	5	5	5
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	-	2	2	2	2
	TARİH	-	2	2	2	-
	T.C. İNKILÂP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	-	2
	COĞRAFYA	-	2	2	-	-
	MATEMATİK	3	6	6	-	-
	FİZİK	-	2	2	-	-
	KİMYA	-	2	2	-	-
	BİYOLOJİ	-	2	2	-	-
	FELSEFE	-	-	2	2	-
	BİRİNCİ YABANCI DİL	20	4	4	4	4
	İKİNCİ YABANCI DİL	4	2	2	2	2
	BİLGİSAYAR BİLİMİ	4	-	-	-	-
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	2	2	2	2	2
	GÖRSEL SANATLAR / MÜZİK	2	2	2	2	2
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	1	-	-	-
ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI		39	34	35	21	19

Tablo 5: Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi(ortak dersler)

Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri ortak dersleri incelendiğinde; 2 dil anlatım, 1 din eğitimi, 2 yabancı diller, 4 matematik ve fen bilimleri, 1 spor ve sosyal etkinlik, 1 bilişim, 2 güzel sanatlar ve 4 sosyal bilimler dersi olduğu görülmektedir.

SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	-	-	-	(3)(5)	(3)(5)
		DİKSİYON VE HİTABET (1)	-	1	1	1	1
		OSMANLI TÜRKÇESİ (3)	-	2	2	2	2
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	TEMEL MATEMATİK (2)	-	-	-	2	2
		SEÇMELİ MATEMATİK (2)	-	-	-	6	6
		SEÇMELİ FİZİK (2)	-	-	-	4	4
		SEÇMELİ KİMYA (2)	-	-	-	4	4
		SEÇMELİ BİYOLOJİ (2)	-	-	-	4	4
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	-	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		MATEMATİK TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	-	2	2	2
		FEN BİLİMLERİ TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	-	3	3	3
	SOSYAL BİLİMLER	SEÇMELİ TARİH (1)	-	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ (1)	-	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ (1)	-	2	2	2	2
		İSLAM BİLİM TARİHİ (1)	-	-	2	2	2
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (1)	-	-	-	-	(2)(4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	-	(2)(4)	(2)(4)
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	-	2	2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	-	2	2
		MANTIK (1)	-	-	-	2	2
		BİLGİ KURAMI (1)	-	(1)(2)	-	-	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (1)	-	1	1	1	1
		İŞLETME (1)	-	-	-	2	2
		EKONOMİ (1)	-	-	-	2	2
		GİRİŞİMCİLİK (1)	-	-	-	1	1
		YÖNETİM BİLİMİ (1)	-	-	-	2	2
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER (1)	-	-	-	2	2
	DİN, AHLAK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM (4)	-	2	2	2	2
		PEYGAMBERİMİZİN HAYATI (4)	-	2	2	2	2
		TEMEL DİNİ BİLGİLER (2)	-	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (4)	-	(2)(4)	(2)(4)	(2)(10)	(2)(10)
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL (4)	-	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI (4)	-	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR (4)	-	2	2	2	2
		SOSYAL ETKİNLİK (4)	-	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR (4)	-	2	2	2	2
		SEÇMELİ MÜZİK (4)	-	2	2	2	2
		SANAT TARİHİ (1)	-	2	2	2	2
		DRAMA (1)	-	1	1	1	1
	BİLİŞİM	PROJE HAZIRLAMA (1)	-	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	EÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI		-	5	4	18	20
	EHLERLİK VE YÖNLENDİRME		1	1	1	1	1
	OPLAM DERS SAATİ*		40	40	40	40	40

Tablo 6: Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri haftalık ders çizelgesi (seçmeli dersler)

Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu lisesi haftalık ders çizelgesi seçmeli dersler arasında ise; 1 bilişim, 4 güzel sanatlar, 2 spor ve sosyal etkinlik, 3 yabancı diller, 3 din eğitimi, 16 sosyal bilimler, 8 matematik ve fen bilimleri ve 3 dil anlatım dersi olduğu görülmüştür.

FEN LİSESİ				
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ				
DERSLER	9.	10.	11.	12.
	SINIF	SINIF	SINIF	SINIF
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	5	5	5	5
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2
TARİH	2	2	2	-
T.C. İNKILÂP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	2
COĞRAFYA	2	2	-	-
FEN LİSESİ MATEMATİK	6	6	6	6
FEN LİSESİ FİZİK	2	2	4	4
FEN LİSESİ KİMYA	2	2	4	4
FEN LİSESİ BİYOLOJİ	2	2	4	4
FELSEFE	-	2	2	-
BİRİNCİ YABANCI DİL	4	4	4	4
İKİNCİ YABANCI DİL	2	2	2	2
BİLGİSAYAR BİLİMİ	2	2	-	-
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	2	2	2	2
GÖRSEL SANATLAR /MÜZİK	2	2	-	-
SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	1	-	-	-
ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI	36	37	37	35

Tablo 7: Fen liseleri haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)

Fen liseleri haftalık ders çizelgesinde ortak dersler incelendiğinde; 1 dil anlatım, 1 din eğitimi, 4 matematik ve fen bilimleri, 2 yabancı diller, 1 bilişim, 1 spor ve sosyal etkinlik, 2 güzel sanatlar ve 4 sosyal bilimler dersi olduğu görülmektedir.

SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2)	3	3	3	(3)(4)
		DİKSİYON VE HİTABET (1)	1	1	-	-
		OSMANLI TÜRKÇESİ (3)	2	2	2	2
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		MATEMATİK TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	2	2	2
		FEN BİLİMLERİ TARİHİ VE UYGULAMALARI (3)	-	3	3	3
	SOSYAL BİLİMLER	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ (1)	-	-	2	(2)(4)
		İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ (1)	2	2	2	2
		İSLAM BİLİM TARİHİ (1)	2	2	2	2
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (1)	-	-	-	(2)(4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (2)	-	-	2	(2)(4)
		PSİKOLOJİ (1)	-	-	2	2
		SOSYOLOJİ (1)	-	-	2	2
		MANTIK (1)	-	-	2	2
		BİLGİ KURAMI (1)	(1)(2)	-	-	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (1)	1	1	1	1
		İŞLETME (1)	-	-	2	2
		EKONOMİ (1)	-	-	2	2
		GİRİŞİMCİLİK (1)	-	-	1	1
		YÖNETİM BİLİMİ (1)	-	-	2	2
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER (1)	-	-	2	2
	DİN, AHLÂK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM (4)	2	2	2	2
		PEYGAMBERİMİZİN HAYATI (4)	2	2	2	2
		TEMEL DİNİ BİLGİLER (2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (4)	2		2	(2)(4)
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL (4)	2	2	2	(2)(4)
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI (4)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR (4)	2	2	2	2
		SOSYAL ETKİNLİK (4)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR (4)	2	2	2	2
		SEÇMELİ MÜZİK (4)	2	2	2	2
		SANAT TARİHİ (1)	2	2	2	2
		DRAMA (1)	1	1	1	1
	BİLİŞİM	PROJE HAZIRLAMA (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
SEÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI			3	3	3	4
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME			1	0	0	1
TOPLAM DERS SAATİ			40	40	40	40

Tablo 8: Fen liseleri haftalık ders çizelgesi (Seçmeli dersler)

Fen liseleri haftalık ders çizelgesinde seçmeli dersler incelendiğinde ise 1 bilişim, 4 güzel sanatlar, 2 spor ve sosyal etkinlik, 3 yabancı diller, 3 din eğitimi, 15 sosyal bilimler, 3 matematik ve fen bilimleri ve 3 dil anlatım dersi bulunmaktadır.

SOSYAL BİLİMLER LİSESİ						
HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ						
	DERSLER	HAZIRLIK SINIFI	9.	10.	11.	12.
			SINIF	SINIF	SINIF	SINIF
ORTAK DERSLER	HAZIRLIK SINIFI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	4	-	-	-	-
	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	7	7	6	8
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	-	2	2	2	2
	TARİH	-	2	2	2	-
	T.C. İNKILÂP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	-	-	2
	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ	-	-	-	3	-
	ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	-	4
	COĞRAFYA	-	2	2	4	4
	MATEMATİK	3	6	6	5	6
	FİZİK	-	2	2	-	-
	KİMYA	-	2	2	-	-
	BİYOLOJİ	-	2	2	-	-
	FELSEFE	-	-	2	2	-
	BİRİNCİ YABANCI DİL	20	4	4	2	2
	İKİNCİ YABANCI DİL	4	2	2	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR/GÖRSEL SANATLAR /MÜZİK	4	2	2	2	2
	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	1	-	-	-
	SOSYAL BİLİM ÇALIŞMALARI	-	-	2	2	2
	PSİKOLOJİ	-	-	-	2	-
	SOSYOLOJİ	-	-	-	2	2
	SANAT TARİHİ	-	-	-	-	2
	MANTIK	-	-	-	2	-
	BİLGİSAYAR BİLİMİ	4	-	-	-	-
	OSMANLI TÜRKÇESİ	-	-	2	2	2
	ORTAK DERS SAATİ TOPLAMI	39	34	39	40	40

Tablo 9: Sosyal bilimler lisesi haftalık ders çizelgesi (ortak dersler)

Sosyal bilimler liseleri haftalık ders çizelgesinde ortak dersler incelendiğinde; 3 dil anlatım, 1 bilişim, 3 güzel sanatlar, 2 yabancı diller, 1 spor ve sosyal etkinlik, 1 din eğitimi, 4 matematik ve fen bilimleri, 11 sosyal bilimler dersi bulunmaktadır.

SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	-	3	-	-	-
		DİKSİYON VE HİTABET	-	1	-	-	-
	MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	SEÇMELİ MATEMATİK	-	-	-	-	-
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ	-	(1)(2)	-	-	-
	SOSYAL BİLİMLER	İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ	-	2	-	-	-
		İSLAM BİLİM TARİHİ	-	2	-	-	-
		SEÇMELİ COĞRAFYA	-	-	-	-	-
		SEÇMELİ TARİH	-	-	-	-	-
		SEÇMELİ PSİKOLOJİ	-	-	-	-	-
		SEÇMELİ SOSYOLOJİ	-	-	-	-	-
		SEÇMELİ MANTIK	-	-	-	-	-
		BİLGİ KURAMI	-	(1)(2)	-	-	-
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	-	1	-	-	-
		İŞLETME	-	2	-	-	-
		EKONOMİ	-	2	-	-	-
		GİRİŞİMCİLİK	-	1	-	-	-
		YÖNETİM BİLİMİ	-	2	-	-	-
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER	-	2	-	-	-
	DİN, AHLAK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM	-	2	-	-	-
		PEYGAMBERİMİZİN HAYATI	-	2	-	-	-
		TEMEL DİNİ BİLGİLER	-	(1)(2)	-	-	-
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL	-	(2)(4)	-	-	-
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL	-	(2)(4)	-	-	-
		YABANCI DİLLER EDEBİYATI	-	(1)(2)	-	-	-
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	SEÇMELİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	-	2	-	-	-
		SOSYAL ETKİNLİK	-	(1)(2)	-	-	-
	GÜZEL SANATLAR	SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR	-	2	-	-	-
		SEÇMELİ MÜZİK	-	2	-	-	-
		DRAMA	-	1	-	-	-
	BİLİŞİM	PROJE HAZIRLAMA	-	(1)(2)	-	-	-
SEÇİLEBİLECEK DERS SAATİ SAYISI			-	5	0	0	0
REHBERLİK VE YÖNLENDİRME			1	1	1	0	0
TOPLAM DERS SAATİ			40	40	40	40	40

Tablo 10: Sosyal bilimler lisesi haftalık ders çizelgesi (Seçmeli dersler)

Sosyal bilimler liseleri haftalık ders çizelgelerinde seçmeli dersler incelendiğinde; 1 bilişim, 3 güzel sanatlar, 2 spor ve sosyal etkinlik, 3 yabancı diller, 3 din eğitimi, 14 sosyal bilimler, 2 matematik ve fen bilimleri ve 2 dil anlatım dersi bulunmaktadır.

5.3 Genel Değerlendirme: OGM' ye bağlı liselerim müfredatları incelendiğinde; derslerin genel olarak öğrencilerin yaş gruplarına ve bilişsel düzeyine hitap ettiği görülmektedir. Ancak sözel, sayısal ve teorik derslerin uygulamalı derslere göre çok daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. 3 lise türünde de derslerin çok büyük oranda benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Ancak yine de; bazı farklılıklar da vardır. Örneğin; Fen Lisesi, sayısal ağırlıklı olduğu ve sadece sayısal bölümü okutulduğu için

sayısal derslerin önde olduğu görülmektedir.¹⁸ Sosyal Bilimler Lisesinin ise adından da öngörüleceği üzere sosyal bilim derslerine ağırlık verdiği için hem ortak hem seçmeli dersler alanında daha çok sözel ders barındırdığı görülmektedir. Hazırlık sınıfı bulunan Sosyal Bilimler Lisesi ve Hazırlık Sınıfı olan Anadolu Liseleri ilk senesinde nerdeyse sadece yabancı dil eğitime yönelmektedir. Ancak Fen Liselerinde ve Anadolu Liselerinin çoğunluğunda hazırlık sınıfı yoktur. Bir başka farklılık ise; Anadolu ve Fen Liselerinde seçmeli olarak okutulan bazı dersler, Sosyal Bilimler Lisesinde zorunlu olabilmektedir. (Örneğin; Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi).



¹⁸ https://kocaeli.meb.gov.tr/kariyer/lise_fen.aspx, Erişim tarihi: 09 Ekim 2022.

6. UYGULAMA BÖLÜMÜ: DERS KİTAPLARININ ANALİZİ

Bu bölümde OGM' ye bağlı olan Fen, Anadolu ve Sosyal Bilimler Liselerinin müfredatında okutulan dil ve anlatım ile sosyal bilimler alanına giren ders kitaplarının içerdikleri SKM'ler, bunları oranı ve yeterlilikleri incelenmiştir.

Bu bağlamda MEB'in dijital içerik platformu olan EBA (eğitim bilişim ağı) üzerinden, güncel durumda MEB'e bağlı okullarda çalışan bir öğretmen olarak, öğretmen girişi yaparak ders kitaplarının dijital içeriklerine ulaşılmıştır. İncelenecek kitapların isimleri, bilgileri ve sayısı bir önceki bölüm olan "incelenecek ders kitapları" bölümünde açıklanmıştır. Bu bölümde, yalnızca kitaplar içerisinde geçen SKM unsurları taranıp listelenmiş, ortaya çıkan tablo ise yorumlanmıştır. SKM seçkisi UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde kabul ettiği sözleşmenin birinci maddesinde aşağıdaki kültürel miras tanımına göre yapılmıştır:

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır (Yılmaz, 2020, s.158).

Kitaplarda SKM unsuru aranırken aşağıdaki bölümde kitabın sayfa sayısı verilmiş, sonraki çalışmalarda ışık tutması amacıyla ve bu çalışmada karşılaştırma yapmak adına sayfa sayısına göre SKM unsuru da değerlendirilmiştir. Tablo 11'de kitaplarda hangi SKM unsurlarının bulunduğu listelenmiştir.

Ders Adı ve Kitabı	Hazırlık Sınıfı	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI HAZIRLIK (MEB yayınları, 319 sayfa) 1. Varda Köprüsü, Adana (S.22) 2-6. Gâvurkale, Karaoğlan, Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Hacıbayram Tepesi, Ankara (S.433) 7. Eski TBMM Binası, Ankara (S.43). 8. Ankara Kalesi, Ankara (S.43) 9. Hacıbayram Veli Camii, Ankara (S.44) 10. İstanbul Üniv. tarihi kapı, İstanbul (S.47) 11-12. Kapadokya, Nevşehir. Süleymaniye Camii, İstanbul (S.108). 13. Saat Kulesi, İzmir (S.139) 14. Bodrum Kalesi, Muğla (S.160). 15. Efes Antik Tiyatrosu, İzmir (S.190). 16. Halikarnas Mauselion, Muğla (S.248) 17. Bodrum Kalesi, Muğla (S.248). 18-20. Kapadokya, Nevşehir. Ankara Kalesi, Ankara. Mevlana Müzesi,	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 9 DERS KİTABI (Öğün Yayınları, 256 sayfa) 1.Çanakkale Şehitler Anıtı,Çanakkale (S.20). 2. Tarihi Beyoğlu caddesi ve tramvayı, İstanbul (S.52). 3. Çanakkale Şehitler Anıtı, Çanakkale (S.87). 4. 57.Alay Mehmetçik Anıtı, Çanakkale (S.88) 5. Büyük Taarruz Panoraması, Anıtkabir Müzesi (S.91). Toplamda 5 adet net olarak tanıtılan SKM unsuruna rastlanmıştır. İki yerde İstanbul'daki tarihi saraylar isim verilerek cümle içinde geçmiş ancak ne tanıtılmış ne de yer belirtilmiştir.	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 10 DERS KİTABI (Düşler Yayıncılık, 658 sayfadır ancak 244. sayfadan sonra edebi metinlerin orijinal basılı hâlleri sunulmaktadır.) 1.Kurtuluş Savaşı Panoraması, Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara (S.121). 2-7. Paşa Sarayı, Zülfikâr Ağa Sarayı, Şemsi Paşa Sarayı, Mustafa Paşa Câmii, Ferhat Paşa Câmii, Şemsi Paşa hamamı. Bolu. (S.214). 8. Künye(Gönye) Kalesi, Batum (S.219). Toplamda 8 adet SKM unsuruna rastlanmıştır.	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 11 DERS KİTABI (Gezegen Yayıncılık, 296 sayfa) 1.Cunni Mağarası, Erzurum (S.129). 2.Oltu bölgesindeki mezar taşları, Erzurum (S.130). 3.Oltu bölgesindeki insan biçimli taş heykeller, Erzurum (S.130). 4.Geyiklitepe kaya resimleri, Kars (S.130). 5. Dereiçi kaya panoları, Kars (S.131). 6. Hayvan figürlü mezar taşları, Erzincan (S.131). 7. Dikilitaşlar, Hakkari (S.131). 8.Bakırtepe mağarasında tespit edilen runik harfler, Artvin (S.132). 9. İnsan biçimli mezar taşları, Ardahan (S.132) 10. Hayvan figürlü mezar taşları, Ardahan (S.132). 11-15. Toprakkale, Yukarı Anzaf ve Ayanis Kaleleri, bazı arkeolojik bulgular ve hayvan figürlü mezar taşları (S.133). 16.Hayvan figürlü mezar taşları, Tunceli (S.133). 17. Hayvan figürlü mezar	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 12 DERS KİTABI (Ordinat Yayınları, 288 sayfa) 1.Ankara Kalesi, Ankara (S.39). 2. Yeşil Türbe, Bursa (S.77). 3. Kapalıçarşı, İstanbul (S.112). 4-6.Yenicami, Süleymaniye ve Ayasofya, İstanbul (S.113). Toplam 6 adet SKM unsuruna yer verilmiş olup, 14 SKM unsurunda ya isim verilmemiş yada ismi geçmişse de nerde olduğu belirtilmemiştir.

	Konya (S.251). 21. Ortaköy Camii, İstanbul (S.257) Toplamda 21 adet SKM unsuru tanıtılmış olup, 4 adet isim yada yer belirtilmeyen SKM unsuruna rastlanmıştır.			taşları, Iğdır (S.133). 18-19. Hayvan figürlü mezar taşları ve tarihi iki kitabe, Bitlis (S.133) Toplamda 19 adet SKM unsuruna rastlanmıştır. İki tane de açıklayıcı isim yada yer belirtilmeyen SKM unsuruna rastlanmıştır.	
SAĞLIK ve TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ (Sonuç Yayınları, 208 sayfa) 1.Dünyanın en uzun bisiklet yolu, Hatay (S.190). Yalnızca 1 adet SKM unsuru bulunmuştur.	-	-	-
COĞRAFYA	-	COĞRAFYA 9 DERS KİTABI (Gün Yayıncılık, 231 sayfa) 1.Efes Antik kenti, İzmir (S.50). 2.Piri Reis dünya haritası (S.64). 3-4.İdrisi ve Katip Çelebi'nin dünya haritası (S.67). 5.Çatalhöyük, Konya (S.146). 6. Çayönü, Diyarbakır (S.147). 7. Çatalhöyük,Konya (S.158) 8-9.Göbeklitepe ve Çorum, Alacahöyük (S.158). 10. Göbeklitepe, Şanlıurfa	COĞRAFYA 10 DERS KİTABI (Yıldırım Yayınları, 274 sayfa) 1.Nemrut Dağı, Adıyaman(S.32). 2. Peribacaları, Nevşehir (S.37). 3.Peribacaları, Nevşehir (S.40). 4.Köprülü Kanyon, Antalya (S.56). 5. Peribacaları, Ürgüp (S.57). 5 ayrı yerde SKM unsuruna rastlanmış olup isim, yer bilgisi yada her ikisi birden verilmeyen 7 örneğe rastlanmıştır.	COĞRAFYA 11 DERS KİTABI (Gün Yayıncılık, 288 sayfa) 1.Çatalhöyük, Konya (S.65). 2-3. Hattuşa, Çorum ve Gordion kalıntıları, Ankara (S.194). 4. Lidyalılar'a ait bir para örneği (S.195) 5.Hoşap Kalesi, Van (S.195). 6. Efes, İzmir (S.196) 7.Yarımburgaz mağarası, İstanbul ve Hattuşa, Çorum (S.208). 8-17. Hallan çemi, Batman. Demirköy ve Çayönü,	COĞRAFYA 12 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 232 sayfa) 1.Efes, İzmir (S.30). 2. Eski Feshane-i Amire binası, Haliç (S.55). 3.Eski Silahtarağa Binası, İstanbul (S.55). 4.Hasankeyf, Batman (S.79) 5. Ayder Yaylası, Rize (S.83) 6. Amasya tarihi evleri (S.84) 7-9. Küre Dağları milli parkı, Safranbolu ve Amasra (S.87). 10. Ayasofya Camii, İstanbul (S.97). 11-12. Peribacaları,

		(S.160). Toplamda 10 SKM unsuruna yer verilmiş olup, 8 adet isim verilmeyen, yer belirtilmeyen SKM unsuru bulunmuştur.		Diyarbakır. Nevala Çöri, Şanlıurfa. Aşıklı Höyük, Aksaray. Çatalhöyük, Konya. Hattuşa, Çorum. Hacılar, Burdur. Cafer Höyük, Malatya. Yenikapı, İstanbul. (S.208). 18. Efes, İzmir (S.209). 19. Hattuşa, Çorum (S.209). Toplam 19 adet SKM unsuruna rastlanılmış, 1 adet isim ve yer belirtmeyen SKM ögesi tespit edilmiştir.	Kapadokya ve İstanbul Boğazı (S.130). 13-20. Ayasofya Camii, Süleymaniye Camii, Ortaköy Camii, Kız Kulesi, Topkapı Sarayı. İstanbul. Sümela Manastırı, Trabzon. Nemrut, Adıyaman. Tarihi Mardin Evleri. (S.132). 21-27. Afrodiasias, Aydın. Cumalıkızık, Bursa. Efes, İzmir. Pamukkale-Hierapolis, Denizli. Safranbolu, Karabük. Selimiye Camii, Edirne. Xanthos-Letoon, Antalya. (S.134). 28-36. Ani Harabeleri, Kars. Bergama, İzmir. Çatalhöyük, Konya. Divriği Ulu Camii, Sivas. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, Diyarbakır. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Nevşehir. Hattuşa, Çorum. Nemrut, Adıyaman. Troya Antik Kenti, Çanakkale. (S.135). 37. Sultanahmet Camii, İstanbul (S.140). 38. Tarihi Halfeti Evleri (S.142). 39. Tarihi Safranbolu evleri (S.145).
--	--	---	--	---	--

					40-44. Ani Harabeleri, Sultanahmet Camii, Sümela Manastırı, Troya Antik Kenti, Aspendos Antik Tiyatrosu. (S.146). 44-48. Pamukkale, Efes Antik Kenti, Ürgüp Göreme, Safranbolu Evleri, Ani Harabeleri (S.147). 49. İstanbul Boğazı (S.160). 50. Göreme Milli Parkı (S.210). Kitapta 50 adet SKM unsuruna yer verilmiş olup 5 tane isim veya yer konusunda açıklık getirilmeyen SKM ögesi tespit edilmiştir.
TARİH	-	TARİH 9 DERS KİTABI (Tuna Matbaacılık, 226 sayfa) 1. Göbeklitepe, Şanlıurfa (S.30). 2-4. Çayönü kazılarında tespit edilen unsurlar. Çayönü, Diyarbakır. Yarımburgaz mağarası, İstanbul (S.32). 5-6. Çatalhöyük, Konya. Göbeklitepe, Şanlıurfa (S.34) 7. Konya Arkeoloji Müzesi (S.35). 8. Göbeklitepe’de hayvan kabartmalı taş unsuru (S.36). 9-10. Strabon Heykeli,	TARİH 10 DERS KİTABI (İlke Basım Yayım Turizm, 214 sayfa) 1. Mevlana Camii ve Müzesi, Konya (S.11). 2-4. Ulu Camii, Kayseri. Yağıbasan Medresesi, Tokat. Hilafet Gazi Kümbeti, Amasya. (S.18). 5-9. Erzurum Kale Camii, Tepsi Minare, Ulu Camii, Üç Kümbetler, Mama Hatun Kümbeti, Erzurum (S.19). 10-11. Divriği Ulu Camii ve Sitte Melik Kümbeti, Sivas (S.20). 12-18. Ulu Cami, Diyarbakır. Zinciriye ve Mesudiye	TARİH 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 244 sayfa) 1. II. Selim minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.14). 2. Gazi Hasan Paşa Heykeli, İzmir (S.34). 3. Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.70). 4. Topkapı Saray Kütüphanesi, İstanbul (S.77). 5. Bahriye Nezareti, İstanbul (S.102). 6. Sultan II. Mahmud tablosu, Topkapı Sarayı	-

		Amasya. Strabon dünya haritası (S.41). 11. Van Kalesi, Van (S.46). 12. Kilise kalıntısı, Kapadokya (S.53). 13. Heykel, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara (S.57). 14. Şamran Kanalı, Van (S.61). 15. Kültepe Kaniş Karumu, Kayseri (S.61). 16-17.Hitit sembolü, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara. Hititlere ait belge, Çorum Müzesi (S.67). 18-19. Göbeklitepe ve Çatalhöyük, etkinlik içerisinde(S.69). 20. Mahperi Hatun Kervansarayı, Tokat (S.85). 21-22. Zincirli Bedesten, Gaziantep ve Koza Han, Bursa (S.86). 23. Bumin Kağan büstü (S.104). 24. Türk kağıdı minyatürü, Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi, İstanbul (S.109). 25. Türk Süvarisini gösteren bir minyatür, Türkler Ansiklopedisi (S.112). 26. Bedir Savaşı Minyatür,	Medreseleri, Ulu Camii ve Babür Camii, Mardin. Malabadi Köprüsü, Batman. Divriği Ulu Camii, Sivas. (S.20). 19. Çaka Bey Büstü, İstanbul Deniz Müzesi (S.21). 20. Bitlis Ulu Camii (S.22). 21. Miryakefalon savaşı tablosu, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul (S.24). 22. Çifte Minareli Medrese, Erzurum (S.27). 23. Sultan Hanı, Aksaray (S.29). 24-33. Döner Kümbet, Kayseri. Gevher Nesibe Darüşşifası, Kayseri. Alâeddin Cami, Konya. Alâeddin Cami, Niğde. Hunat Hatun Cami ve Külliyesi, Kayseri. Taş Mescit, Sırçalı Mescitve Karatay Mescidi, Konya. Divriği Ulu Cami kartal sembolü, Sivas. (S.30). 34. Hacı Bektâş-ı Veli Türbesi, Nevşehir (41). 35. Ertuğrul Gazi ve Halime Hatun Türbesi, Bilecik (S.49). 36. Gümüşlü Kümbet, Bursa (S.54). 37. Bursa ve Ulu Cami tablosu, Dolmabahçe Milli Saraylar Müzesi, İstanbul (S.55). 38. Türklerin Rumeli'ye geçişi tablosu, Harbiye Askeriye	Müzesi-İstanbul (S.142). 7. Gevher Nesibe Darüşşifası, Kayseri (S.157). 8. Sultan III. Selim tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.158). 9. Hırka-ı Şerif Avlusu, İstanbul (S.160). 10. Rum Patrikhanesi, İstanbul (S.163). 11.Dolmabahçe Sarayı, İstanbul (S.166). 12. Sultan Abdülaziz tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.174). 13. Sultan V.Mehmet Reşad tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.179). 14. Mediha Sultan Yalısı, İstanbul (S.198). Toplamda 14 adet SKM unsuru ve 7 adet tam tanıtılmayan SKM unsuru tespit edilmiştir.	
--	--	--	--	--	--

		Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul (S.144). 27. Selçuk Bey'e ait heykel başı (S.191). 28.Alp Arslan divan toplantısı minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul (S.202). Toplam 28 adet SKM unsuruna rastlanmıştır. 6 adet tanımsız, isim yada yer belirtilmeyen SKM unsuru bulunmuştur.	Müzesi, İstanbul (S.56). 39. Osmanlı Akıncıları tablosu, Dolmabahçe Milli Saraylar Müzesi, İstanbul (S.59) 40. Osmanlı Akıncılarını gösteren başka bir tablo, İstanbul Askeri Müze (S.60). 41. Selimiye Cami, Edirne (S.91). 42. Ahi Evran Heykeli, Antalya (S.94). 43-44. Orhan Gazi Medresesi, İznik. Lala Şahin Medresesi, Bursa (S.99). 45.Köroğlu Heykeli, Bolu (S.103). 46-56. Bursa Muradiye Cami, Edirne Muradiye Cami, Edirne Gazi Mihal Cami, Amasya Yörgüç Paşa Cami, Filipe Şahabeddin Cami, Üsküp Alaca İshak Bey ve Sultan Murad Cami, Edirne Şah Melek Paşa Cami, Karaca Bey, Beylerbeyi ve Üç Şerefeli Camii (S.105). 57. Yıldırım Bayezid Bedesteni, Bursa (S.108). 58-60. Süleymaniye Cami, İstanbul. Selimiye Cami, Edirne. Şehzadebaşı Cami, İstanbul (S.110). 61. Divriği Cami, Sivas (S.111). 62-65. Yeşil Cami ve Yeşil Türbe, Bursa.		
--	--	--	---	--	--

			Topkapı Sarayı ve Sultan Ahmet Camii, İstanbul (S.112). 66-69. Edirne Üç Şerefeli Cami. İznik Medresesi. Bursa Ulu Cami. Gevher Nesibe Darüşşifası, Kayseri. (S.113). 70. İstanbul'un fethi tablosu, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi-İstanbul (S.115). 71-73. Topkapı Sarayı, Kapalıçarşı, Sahn-ı Seman Medresesi, İstanbul (S.120). 74. İstanbul'a giriş tablosu, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi – İstanbul (S.120). 75. Mohaç Meydan Muharebesi tablosu, Ankara Orduevi Salonu (S.130). 76. Minyatür, Matrakçı Nasuh (S.131). 77-78. İnce Han, Gaziantep ve Amasya bedesteni (S.132). 79. İstanbul'un fethi tablosu, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi – İstanbul (S.140). 80. Piri Reis Haritası (S.141). 81. Kalyon Resmi, Topkapı Sarayı (S.141). 82-83. Preveze Deniz Savaşı tablosu ve Cerbe Deniz Savaşı tablosu, İstanbul Deniz Müzesi (S.146).		
--	--	--	--	--	--

		84. Topkapı Sarayı, İstanbul (S.153). 85. Minyatür, Matrakçı Nasuh (S.156). 86. II.Murat tablosu, Topkapı Sarayı müzesi-İstanbul (S.161). 87. Fatih tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul (S.161). 88. Topkapı Sarayı Valide Sultan dairesi (S.161). 89. Budin Seferi Tablosu, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi – İstanbul (S.163). 90. Şehzadeler minyatürü, Vehbi (S.164). 91. Fener Rum Patrikhanesi girişinde bulunan mozaik pano (S.172). 92. Şehzade Mehmed sünnet töreni minyatür, Vehbi (S.176). 93. Osmanlı sofra kültürü minyatürü, Vehbi (S.177). 94. Kapalıçarşı, İstanbul (S.183). 95. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Aydın (S.184). 96. Yeni Cami ve İstanbul Limanı tablosu, İstanbul Pera Müzesi (S.185). 97. II. Bayezid Medresesi ve külliyesi, İstanbul (S.188). Toplam 97 adet SKM unsuru ve yeterince tanımlanmayan 13 adet SKM unsuru tespit edilmiştir.		
--	--	--	--	--

TC. İNKILAP TARİHİ ve ATATÜRKÇÜ LÜK	-	-	-	-	TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK (Semih Ofset Yayınları, 264 sayfa) 1. Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi (S.45). 2. Bandırma Vapuru maketi, Samsun (S.58). 3. Tekâlif-i Milliye Emirleri uygulanışı tablosu, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara (S.86). 4. Büyük Taarruz Panoraması, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara (S.90). 5. Çankaya Köşkü, Ankara (S.111). 6. Abdülmecit Efendi otoportre, Dolmabahçe Sarayı (S.113). 7.Darülfünun (şimdiki İstanbul Ün.), (S.120). 8.İstanbul Şehir Tiyatrosu (S.121). 9. İlk yerli seri üretim otomobil Anadol (S.215). Toplam 9 adet SKM unsuru tespit edilmiştir.
FELSEFE	-	-	FELSFE 10 DERS KİTABI (Tuna Matbaacılık, 154 sayfa) 1-2.Namık Kemal Heykeli, Kadıköy-İstanbul. Selimiye Cami, Edirne (S.116). 3-5. Süleymaniye Cami, İstanbul.	FELSFE 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 144 sayfa) Hiçbir SKM unsuru tespit edilmedi. Kitapta geçen 3 SKM unsuru da yer veya isim ya da her ikisi birden	-

			Anıtkabir, Ankara. Saat Kulesi, İzmir (S.123). Toplam 5 adet SKM unsuru ve 1 adet yer yada isim yönünden net belirtilmeyen SKM unsuru tespit edilmiştir.	belirtilmemiştir.	
TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ	-	-	-	-	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ (MEB Yayınları, 267 sayfa) 1.Köktürk madeni para, TİKA özel koleksiyonu- Ankara (S.15). 2. Sultan I.Ahmet tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.32). 3.Bâbı-ı Âli, İstanbul (S.35). 4. Sultan I. Murat tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.36). 5.Fatih tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.38). 6. II. Mehmet Cülus töreni minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi (S.38). 7.Topkapı Sarayı, İstanbul (S.39). 8. Harem dairesi, Topkapı Sarayı, İstanbul (S.40). 9. II. Mahmut tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.45). 10. Tablo, Dolmabahçe Saray koleksiyonu (S.45). 11. Kanuni tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.50). 12. Eski TBMM binası,

					Ankara (S.55). 13. Bir Türk okçusu minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi (S.68). 14.Çifte Minareli Medrese, Erzurum (S.77). 15.Süleymaniye Külliyesi, İstanbul (S.85). 16. Süleymaniye Külliyesi, İstanbul(S.86). 17. Lala Paşa ziyafeti minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi (S.88). 18. Minyatür,Levni,Topkapı Sarayı Müzesi(S.89). 19. Minyatür, Levni, Topkapı Sarayı Müzesi (S.90). 20. Minyatür, Levni, Topkapı Sarayı Müzesi (S.90). 21. Tablo, Necmûa-i Tesâvir-i Osmâniye, İstanbul (S.101). 22. Osman Gazi tablosu, Topkapı Sarayı Müzesi (S.111). 23. Tablo, Necmûa-i Tesâvir-i Osmâniye, İstanbul (S.116). 24. Yavuz Sultan Selim minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi (S.1189). 25-27. Köktürk, Uygur ve Türkiş sikkeleri, TİKA özel koleksiyonu-Ankara (S.134).
--	--	--	--	--	--

					28. Pirinçten yapılan bir kandil, Mevlana Müzesi-Konya (S.135). 29. Sultan Hanı, Aksaray (S.137). 30. Selçuklu parası, İstanbul Arkeoloji Müzesi (S.138). 31. Ahi Evran Heykeli, Kırşehir (S.140). 32. Osmanlı parası, Osmanlı Bankası Müzesi-İstanbul (S.155). 33. Haydarpaşa Garı, İstanbul (S.157). 34. Hacı Bektaş-ı Veli tekkesi, Kırşehir (S.174). 35. Filli su saati, El-Cezeri, Ayasofya (S.175). 36. Gök Medrese, Sivas (S.175). 37. Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Kayseri (S.179). 38. Turan Melik Şifahanesi, Sivas (S.179). 39. Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Kayseri (S.180). 40. İlk Osmanlı Medresesi, İznik (S.182). 41. Sanayi-i Nefise Mektebi ilk binası, İstanbul (S.191). 42. Gülhane Tababet Tatbikatı Mektebi, İstanbul (S.192). 43. Fener Rum Erkek Lisesi, İstanbul (S.194). 44. Saint Benoit Kilisesi,
--	--	--	--	--	---

					İstanbul (S.194). 45. Divriği Ulu Cami taş işlemleri, Sivas (S.201). 46. İnce Minareli Medrese, Taç Kapısı-Konya (S.209). 47-48. Tarihi bir ibrik ve Cam vazo, Mevlana Müzesi-Konya (S.210). 49. Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi (S.213). 50-51. Bir çini ve bir seramik örneği, Karatay Müzesi-Konya (S.213) 52-53. Pirinçten yapılmış bir kandil ve tunçtan yapılmış bir şamdan, Mevlana Müzesi-Konya (S.213). 54-63. Konya Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Kırşehir Caca Bey Medresesi, Sivas Gök Medrese, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Divriği Ulu Cami, Ankara Arslanhane Camisi, Afyon Ulu Cami, Beyşehir Gölü kıyısında Kubadabad Sarayı ve Amasya Halifet Gazi Türbesi (S.214). 64. Alaaddin Camisi minberi, Konya (S.215). 65. Selçuklu dönemine ait hat ve tezhip örnekleri, Mevlana Müzesi-Konya (S.216). 66. Sultan Ahmet Camisi
--	--	--	--	--	--

					çinileri, İstanbul (S.217). 67-69. İznik Yeşil Cami, İstanbul Ayasofya Cami ve Edirne Üç Şerefeli Cami (S.218). 70-72. Bursa Ulu Cami, İznik Yeşil Cami minaresi ve Ulu Cami minberi (S.219). 73-75. Edirne Selimiye Camisi, İstanbul Sultan Ahmet Camisi, İstanbul Süleymaniye Cami (S.220). 76. Dolmabahçe Sarayı, İstanbul (S.221). 77. Minyatür, Vehbi, Topkapı Sarayı Müzesi (S.222). 78. Minyatür, Süleymannâme, Topkapı Sarayı Müzesi, (S.223). 79-82. “Bursa Manzaraları, Talim Yapan Erler, Narlar ve Ayvalar ve Tepe Üzerindeki kale” isimli Şeker Ahmet Paşa tabloları (S.224). 83-86. “Mor salkımlar, Manolyalar, Mevleviler ve Gül Koklayan Kadın” isimli İbrahim Çallı’ya ait tablolar (S.224). 87-89. “Kur’an Okuyan Adam, Kaplumbağa Terbiyecisi ve Silah Taciri” isimli Osman Hamdi Bey’e
--	--	--	--	--	--

					ait tablolar (S.224). 90-93. Sultan III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul. Büyük Mecidiye (Ortaköy)Cami, İstanbul. Kemer Hatun Cami, İstanbul. Gazi Eğitim Enstitüsü, Ankara. (S.226). 94. Ankara Palas Konuk Evi (S.227). 95. Anıtkabir,Ankara (S.228). 96-100. Menemen Kubilay Anıtı, Bolu Atatürk Anıtı, Erzincan İnönü Anıtı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Atatürk Anıtı ve İzmit Atatürk Heykeli (S.229). 101-103. Ankara Etnografya müzesindeki atlı Atatürk heykeli, Ankara Zafer Alanı Atatürk heykeli ve İzmir Alsancak atlı Atatürk Anıtı- Pietro Canonica (S.229). 104. Minyatür, Ayasofya Kütüphanesi (S.240). 105. Pehlivan Taşı, İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, Konya (S.241). 106. Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi (S.242). 107. Yavuz Sultan Selim Av yaparken minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi
--	--	--	--	--	--

					(S.243). Toplamda 107 adet SKM unsuru tespit edilmiş olup, 18 adet isim veya yer olarak yeterince tanıtılmayan SKM unsuruna rastlanmıştır.
ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	-	ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 278 sayfa) 1. Türkiye'nin ilk otomobili devrim (S.137). 2. Türkiye'nin ilk otomobili devrim (S.138). 3. Akdamar Kilisesi, Van Gölü (S.183). Kitapta yalnızca 3 adet SKM unsuru tespit edilmiştir.
PSİKOLOJİ	-	-	-	PSİKOLOJİ DERS KİTABI (Özgün Matbaacılık, 213 sayfa) 1. Heykel, Bakırköy-İstanbul (S.18) 2. Gevher Nesibe Şifahanesi, Kayseri (S.18). 2 adet SKM unsuruna rastlanmıştır. 1 adet yer belirtilmeyen SKM unsuru tespit edilmiştir.	-
SOSYOLOJİ	-	-	-	SOSYOLOJİ 1 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 250 sayfa) 1-4. Alacahöyük, Çorum. Bergama kazı alanı, İzmir. Arkeolojik buluntular,	SOSYOLOJİ 2 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 212 sayfa) Kitapta geçen SKM unsurları yeterince tanımlanmamıştır.

				Burdur. Arkeolojik buluntular, Antalya Müzesi. (S.128). 5. Edirne Kalesi (S.134). 6-7. Bergama Antik Kenti, İzmir. Ankara Kalesi (S.135). 8-9. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele tabloları, Kurtuluş Savaşı Müzesi (S.153). 10. Çifte Minareli Medrese, Erzurum (S.196). 11-17. İstanbul: Hipodrom, Ayasofya Camii, Aya İrini, Topkapı Sarayı, Sultan Ahmet Kentsel Arkeolojik Sit alanı, Süleymaniye Camisi, Zeyrek Camisi (S.203). 18. Sultan Süleyman minyatür, Matrakçı Nasuh – Süleymanname (S.206). 19-28. İstanbul Ayasofya Camii, Konya Mevlana Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Nevşehir Hacıbektaş Müzesi, Ankara Cumhuriyet Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Antalya Aziz Nikolaos Müzesi, Gaziantep Zeugma Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı	Bazılarında SKM unsurunun ismi; bazılarında ise, nerde olduğu ile ilgili bilgi verilmemiştir. Toplamda 17 adet eksik tanımlanmış SKM unsuruna rastlanmıştır.
--	--	--	--	---	---

				Harem Dairesi (S.213). Toplamda 28 SKM ögesi ve 18 adet isim yada yer bakımından eksik tanımlanmış SKM unsuruna rastlanmıştır.	
MANTIK	-	-	-	MANTIK DERS KİTABI (Dersdestek Yayınları, 130 sayfa) Kitapta yalnızca iki SKM unsuruna rastlanmıştır. Onlarda da yer ve isim belirtilmemiştir.	-
OSMANLI TÜRKÇESİ	-	-	OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 10.SINIF (MEB Yayınları, 193 sayfa) Kitapta tespit edilen 13 SKM unsurunda da yer ve isim bilgisi ya da her ikisi eksik verilmiştir.	OSMANLI TÜRKÇESİ 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 214 sayfa) Aynı dersin 10. Sınıf kitabında olduğu gibi tespit edilen 13 SKM unsurunda da yer veya isim bilgisi ya da her ikisi eksik verilmiştir.	OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 12. SINIF (MEB Yayınları, 257 sayfa) 1-4. İstanbul Firuz Ağa, Davut Paşa ve Bayezit Camii kitabeleri ve Edirne Bayezit Camii kitabeleri (S.26). 5-10. Aksaray Pertevniyal Valide Sultan, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Altunizade, Rami ve Erenköy Zihni Paşa ve Galip Paşa Camileri (S.27) 11-14. Nakşidil Sultan Türbesi ve taş kitabe, Fatih. Sultan Cami ve Mezar taşı kitabesi (S.27). 15-16. Erenköy Zihni Paşa

					ve Galip Paşa Camileri (S.28). 17. Aksaray Valide Camii (S.32). 18. III. Ahmet Çeşmesi, Üsküdar (S.50). 19-21. III. Ahmet Çeşmesi, Topkapı Sarayı, Ayasofya, Topkapı Sarayı girişi (S.53). 22. II. Abdülhamit tarafından yaptırılan Bayezid Devlet Kütüphanesi kitabesi(S.242). Toplamda 22 SKM unsuru tespit edilmiştir. Ayrıca yer veya isim verilmeyen 31 adet SKM unsuru tespit edilmiştir.
İSLAM BİLİM TARİHİ	-	İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 153 sayfa) 1. El yazması Kur'an'ı .Kerim, Türk ve İslam Eserleri Müzesi-İstanbul (S.25) 2. İnce Minareli Medrese, Konya (S.75). 3. Zîc-i Uluğ Bey eseri, Süleymaniye Kütüphanesi (S.107). 4 Amasya Bimarhanesi (S.119). 5. Darülfünun, günümüz İstanbul Üniversitesi kapısı (S.131).	AYNI	AYNI	AYNI

		Kitapta 5 tane tanıtılan SKM unsuruna rastlanmıştır. Ayrıca yer, isim açısından eksik tanıtılan yada belirtilmeyen 5 SKM unsuru tespit edilmiştir.			
SEÇMELİ SOSYOLOJİ	-	-	-	SOSYOLOJİ DERS KİTABI (SEÇMELİ), (Tuna Matbaacılık,186 sayfa) 1. Tarihi Belen Kahvesi, Muğla(S.77). 2. Harran Evleri, Şanlıurfa (S.111). 3,Selimiye Camii, Edirne(S.116). 4. “Kağıthane’de cirit oyunu adlı tablo”, Pera Müzesi – İstanbul(S.123). Toplam tanıtılan 4 adet SKM unsuru bulunmuştur. Ayrıca tanım, isim, yer bilgisi bakımından eksik verilen 3 SKM örneği bulunmuştur.	AYNI
DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	-	DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI DERS KİTABI (Ata Yayıncılık, 152 sayfa) SKM unsuruna rastlanmamıştır. Sadece yer ve isim yönünden eksik tanımlanmış bir örnek bulunmuştur.	AYNI	AYNI	AYNI
İŞLETME	-	İŞLETME DERS KİTABI (MEB Yayınları, 192 sayfa) Kitapta hiçbir SKM unsuru tespit edilmedi.	-	AYNI	AYNI

EKONOMİ	-	EKONOMİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 228 sayfa) Kitapta tanıtılan SKM unsuruna rastlanmadı. Yalnızca yer ve isim bilgisi yönünden eksik tanıtılan 3 SKM örneği bulunmuştur.	-	AYNI	AYNI
GİRİŞİMCİLİK	-	GİRİŞİMCİLİK DERS KİTABI (Sistem Ofset Basım ve Yayıncılık, 216 sayfa) 1. Ahi Evran Anıtı, Kırşehir (S.35). 2. Tarihi Ziraat Bankası Binası, Ankara (S.158). Kitapta tanıtılan 2 SKM unsuru bulunmuştur.	-	AYNI	AYNI
YÖNETİM BİLİMİ	-	YÖNETİM BİLİMİ DERSİ (MEB Yayınları, 185 sayfa) Kitapta tanıtılan hiçbir SKM unsuru bulunmamıştır. Yalnızca isim veya yer bilgisi verilmeyen 2 SKM örneği bulunmuştur.	-	AYNI	AYNI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER	-	ULUSLARARASI İLİŞKİLER DERS KİTABI (MEB Yayınları, 180 sayfa) 1. Kadeş antlaşması kitabesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi (S.38). Kitapta tanıtılan 1 adet SKM unsuru bulunmuştur. Ayrıca tanımı eksik 10 SKM örneği bulunmuştur.	-	AYNI	AYNI

Tablo 11: Kitaplarda bulunan SKM listesi

6.1 Tespit Edilen SKM Unsurlarının Toplam Sayıları

Ders Adı ve Kitabı	Hazırlık Sınıfı	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI HAZIRLIK (MEB yayınları, 319 sayfa) TANIMLANMIŞ: 21 TANIMI EKSİK: 4	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 9 DERS KİTABI (Öğün Yayınları, 256 sayfa) TANIMLANMIŞ: 5 TANIMI EKSİK: 2	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 10 DERS KİTABI (Düşler Yayıncılık, 658 sayfadır ancak 244. sayfadan sonra edebi metinlerin orijinal basılı hâlleri sunulmaktadır.) TANIMLANMIŞ: 8 TANIMI EKSİK: 0	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 11 DERS KİTABI (Gezegen Yayıncılık, 296 sayfa) TANIMLANMIŞ: 19 TANIMI EKSİK: 2	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 12 DERS KİTABI (Ordinat Yayınları, 288 sayfa) TANIMLANMIŞ: 6 TANIMI EKSİK: 14
SAĞLIK BİLGİSİ ve TRAFİK KÜLTÜRÜ	-	SAĞLIK BİLGİSİ VE TRAFİK KÜLTÜRÜ (Sonuç Yayınları, 208 sayfa) TANIMLANMIŞ: 1 TANIMI EKSİK: 0	-	-	-
COĞRAFYA	-	COĞRAFYA 9 DERS KİTABI (Gün Yayıncılık, 231 sayfa) TANIMLANMIŞ: 10 TANIMI EKSİK: 8	COĞRAFYA 10 DERS KİTABI (Yıldırım Yayınları, 274 sayfa) TANIMLANMIŞ: 5 TANIMI EKSİK: 7	COĞRAFYA 11 DERS KİTABI (Gün Yayıncılık, 288 sayfa) TANIMLANMIŞ: 19 TANIMI EKSİK: 1	COĞRAFYA 12 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 232 sayfa) TANIMLANMIŞ: 50 TANIMI EKSİK: 5
TARİH	-	TARİH 9 DERS KİTABI (Tuna Matbaacılık, 226 sayfa) TANIMLANMIŞ: 28 TANIMI EKSİK: 6	TARİH 10 DERS KİTABI (İlke Basım Yayın Turizm, 214 sayfa) TANIMLANMIŞ: 97 TANIMI EKSİK: 13	TARİH 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 244 sayfa) TANIMLANMIŞ: 14 TANIMI EKSİK: 7	-

TC. İNKILAP TARİHİ ve ATATÜRKÇÜ LÜK	-	-	-	-	TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK (Semih Ofset Yayınları, 264 sayfa) TANIMLANMIŞ: 9 TANIMI EKSİK: 0
FELSEFE	-	-	FELSFE 10 DERS KİTABI (Tuna Matbaacılık, 154 sayfa) TANIMLANMIŞ: 5 TANIMI EKSİK: 1	FELSFE 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 144 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 3	-
TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ	-	-	-	-	TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİ TARİHİ (MEB Yayınları, 267 sayfa) TANIMLANMIŞ: 107 TANIMI EKSİK: 18
ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	-	ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 278 sayfa) TANIMLANMIŞ: 3 TANIMI EKSİK: 0
PSİKOLOJİ	-	-	-	PSİKOLOJİ DERS KİTABI (Özgün Matbaacılık, 213 sayfa) TANIMLANMIŞ: 2 TANIMI EKSİK: 1	-

SOSYOLOJİ	-	-	-	SOSYOLOJİ 1 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 250 sayfa) TANIMLANMIŞ: 28 TANIMI EKSİK: 18	SOSYOLOJİ 2 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 212 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 17
MANTIK	-	-	-	MANTIK DERS KİTABI (Dersdestek Yayınları, 130 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 2	-
OSMANLI TÜRKÇESİ	-	-	OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 10.SINIF (MEB Yayınları, 193 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 13	OSMANLI TÜRKÇESİ 11 DERS KİTABI (MEB Yayınları, 214 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 13	OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTABI 12. SINIF (MEB Yayınları, 257 sayfa) TANIMLANMIŞ: 22 TANIMI EKSİK: 31
İSLAM BİLİM TARİHİ	-	İSLAM BİLİM TARİHİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 153 sayfa) TANIMLANMIŞ: 5 TANIMI EKSİK: 5	AYNI	AYNI	AYNI
SEÇMELİ SOSYOLOJİ	-	-	-	SOSYOLOJİ DERS KİTABI (SEÇMELİ), (Tuna Matbaacılık,186 sayfa)	AYNI

				TANIMLANMIŞ: 4 TANIMI EKSİK: 3	
DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	-	DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI DERS KİTABI (Ata Yayıncılık, 152 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 1	AYNI	AYNI	AYNI
İŞLETME	-	İŞLETME DERS KİTABI (MEB Yayınları, 192 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 0	-	AYNI	AYNI
EKONOMİ	-	EKONOMİ DERS KİTABI (MEB Yayınları, 228 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 3	-	AYNI	AYNI
GİRİŞİMCİLİK	-	GİRİŞİMCİLİK DERS KİTABI (Sistem Ofset Basım ve Yayıncılık, 216 sayfa) TANIMLANMIŞ: 2 TANIMI EKSİK: 0	-	AYNI	AYNI
YÖNETİM BİLİMİ	-	YÖNETİM BİLİMİ DERSİ (MEB Yayınları, 185 sayfa) TANIMLANMIŞ: 0 TANIMI EKSİK: 2	-	AYNI	AYNI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER	-	ULUSLARARASI İLİŞKİLER DERS KİTABI (MEB Yayınları, 180 sayfa) TANIMLANMIŞ: 1 TANIMI EKSİK: 10	-	AYNI	AYNI

Tablo 12: Bulunan SKM unsurlarının toplam sayı cinsinden değeri

6.2 Bulgular

Türk Dili ve Edebiyatı dersi hazırlık sınıfı dâhil olmak üzere toplam beş şubede okutulmakta, dolayısıyla çalışma kapsamında bu derse ait beş adet ders kitabı incelenmiştir. Hazırlık sınıfı ders kitabında 21, dokuzuncu sınıf ders kitabında 5, onuncu sınıf ders kitabında 8, on birinci sınıf ders kitabında 19 ve on ikinci sınıf ders kitabında 6 adet olmak üzere beş ders kitabında toplam 59 SKM bilgisine rastlanmıştır.

Hazırlık sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında Türkiye'nin SKM' ından iki defa kale (Bodrum ve Ankara), Efes Antik Tiyatrosu, Kapadokya gibi SKM' lerin yanı sıra farklı illerdeki önemli camilere de yer verilmiştir. SKM' leri ile en fazla tanıtılan il ise 7 tekrarlı Ankara'dır. Kitapta ayrıca dört farklı yerde görsel olarak SKM tespit edilmiş, fakat kitapta bunlara dair bilgi yer almadığı için listeye dâhil edilmemişlerdir.

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında ise sadece 5 SKM' ye rastlanmış, bunların üçü Gelibolu Milli Parkı, biri Büyük Taarruz Panoraması ve Anıtkabir Müzesi olmak üzere milli mücadele ile ilişkilendirilen SKM' lerdir. 10. sınıf ders kitabında ise SKM' lerin büyük bir kısmını cami ve saraylar oluşturmuştur. Bu kitapta Batum, Künye Kalesi ile bir defa temsil edilmiştir.

11. sınıf ders kitabında Erzurum, Kars, Artvin, Erzincan, Tunceli, Iğdır, Bitlis, Ardahan, Hakkari gibi çok çeşitli illere ve bu illerde yer alan SKM' lere yer verilmiştir. Bu ders kitabında ağırlıklı olarak mağara ve mezar taşlarına yer ayrılmıştır. 12. sınıf ders kitabı ise Yenicami, Süleymaniye ve Ayasofya örnekleriyle ön plana çıkmıştır.

Yukarıda yapılan analiz sonucunda Türk Dili Edebiyatı dersinin tüm kitaplarında SKM' lere yer ayrıldığı, her kitapta farklı türden SKM' lere yer verildiği, dolayısıyla geniş bir SKM yelpazesinin görselleştirilerek tanıtıldığı gözlemlenmiştir. Bu ders için oluşturulan kitapların öğrencilerde SKM bilinci oluşturma açısından yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Sağlık bilgisi ve Trafik Kültürü ders kitabında SKM olarak değerlendirilen Hatay'daki Dünyanın en uzun bisiklet yolu yer almaktadır. Bu ders kitabında SKM' lerin yok denecek kadar az olmasının sebebi, dersin içeriğinin kültür bilgisiyle fazla uyuşmamasıdır.

Coğrafya dersi 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için hazırlanan toplam 4 ders kitabı incelenmiş, 9. sınıf ders kitabında 10, 10. sınıf ders kitabında 5, 11. sınıf ders kitabında 19 ve 12. sınıf ders kitabında 50 olmak üzere toplamda 84 SKM tespit edilmiştir. 9.

sınıf ders kitabında tespit edilen SKM'lerin ağırlıklı olarak arkeoloji ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Efes Antik kenti, Piri Reis dünya haritası, İdrisi ve Katip Çelebi'nin dünya haritası, Çatalhöyük, Çayönü, Göbeklitepe ve Alacahöyük kitapta tanıtılan SKM'lerdir. 10. sınıf ders kitabında yer alan SKM'ler ise doğal coğrafi güzellikler olan Nemrut Dağı, Peribacaları ve Antalya'daki Köprülü Kanyon'dan oluşmaktadır. 11. sınıf ders kitabında ise Konya Çatalhöyük, Çorum Hattuşa, Ankara Gordion kalıntıları, Lidyalılar'a ait bir para örnekleri, Van Hoşap Kalesi, İzmir Efes, İstanbul Yarımburgaz mağarası, Diyarbakır Demirköy ve Çayönü, Aksaray Aşıklı Höyük, Malatya Cafer Höyük başta olmak üzere pekçok doğal güzelliğe değinilmiştir.

12. sınıf Coğrafya ders kitabı en fazla SKM'nin yer aldığı ders kitabıdır. Toplam 50 SKM'nin yer aldığı bu kitapta Amasya tarihi evleri, Hasankeyf, Küre Dağları milli parkı, Ayder Yaylası, Safranbolu, Tarihi Mardin Evleri, Peribacaları, Pamukkale-Hierapolis, Çatalhöyük, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, Göreme Milli Parkı, Nemrut, Troya Antik Kenti, Tarihi Halfeti Evleri, Tarihi Safranbolu evleri, Sümela Manastırı gibi birçok SKM detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Bunların dışında ayrıca önemli tarihi camiler ve saraylara da yer verilmiştir. Sonuç olarak, coğrafya dersi için hazırlanan ders kitaplarında yer alan SKM unsurlarının yeterli olduğu gözlemlenmiştir.

Tarih dersi de aynı coğrafya dersinde olduğu gibi SKM unsurlarını fazlasıyla barındırabilecek bir içeriğe sahiptir. 9, 10 ve 11. sınıflarda 3 ders kitabıyla temsil edilen tarih dersinin ilk kitabında 28 SKM tespit edilmiştir. Coğrafya dersinde olduğu gibi bu ders kitabında da Göbeklitepe, Çayönü, Çatalhöyük gibi eski yerleşim yerlerine, ayrıca Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Konya Arkeoloji Müzesi gibi müzelere yer ayrılmıştır. Bunların dışında kaleler, savaş alanları, minyatürler, heykeller bolca tanıtılmıştır. 10. Sınıf tarih ders kitabında ise 97 SKM tespit edilmiş, Erzurum Kale Camii, Tepsi Minare, Ulu Camii, Üç Kümbetler, Mama Hatun Kümbeti, Divriği Ulu Camii, Yağıbasan Medresesi, Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri, Babüşur Camii, Hunat Hatun Cami ve Külliyesi gibi cami ve külliyeleere yer verilmiştir. Bunla dışında SKM olarak kabul edilen büstler, kabartmalar, minyatürler, kervansaraylar, mescitler, kümbetler, köprüler, türbeler ve heykellere de sıklıkla rastlanmıştır. 11. sınıf ders kitabında ağırlıklı olarak İstanbul'daki saraylar tanıtılmıştır.

Tarih dersinin 3 kitabının hepsi göz önüne alındığında, tarih dersi kapsamında değerlendirilebilecek neredeyse tüm SKM'lerin eksiksiz bir şekilde kitaplarda yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla öğrenciler bu kitapları işledikleri zaman eksiksiz bir SKM bilgisine sahip olacaklardır.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi sadece 12. sınıfta okutulmaktadır. Bu ders için hazırlanan ders kitabında 9 adet SKM tespit edilmiş, bunlar dersin içeriğine bağlı olarak Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi, Bandırma Vapuru maketi, Tekâlif-i Milliye Emirleri uygulaması tablosu, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Çankaya Köşkü, Darülfünun gibi kurtuluş savaşıyla bağlantılı SKM'lerden oluşmuştur.

Felsefe dersi 10 ve 11. sınıflarda okutulmakta, 11. Sınıflar için hazırlanan ders kitabında hiç bir SKM'ye rastlanmamıştır. Diğerinde ise 5 adet tespit edilmiş, Selimiye Cami, Süleymaniye Cami, Anıtkabir gibi unsurlar kendilerine kitapta yer bulmuştur.

Sadece 12. sınıfta okutulan *Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi* dersi için hazırlanan ders kitabında 107 SKM tespit edilmiş, bunların hepsi de dersin içeriğiyle ilgilidir. Örneğin Köktürk madeni para TİKA özel koleksiyonu, Topkapı Sarayı, Eski TBMM binası, Çifte Minareli Medrese, Süleymaniye Külliyesi, Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Sanayi-i Nefise Mektebi ilk binası, Gülhane Tababet Tatbikatı Mektebi, Fener Rum Erkek Lisesi, Saint Benoit Kilisesi, Selçuklu dönemine ait hat ve tezhip örnekleri, Edirne Selimiye Camisi, İstanbul Sultan Ahmet Camisi, İstanbul Süleymaniye Cami gibi Türk kültür mirasını günümüze taşıyan SKM örnekleri kitapta yer almaktadır. Ayrıca anıtlar, heykeller, minyatürler gibi kültürel değeri olan nesneler tanımlanmıştır. Bu ders bağlamında 12. sınıf öğrencileri yoğun bir kültürel miras bilgisi edinmektedirler.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi sadece 12. sınıfta okutulmaktadır. Bu ders için hazırlanan kitapta Türkiye'nin ilk otomobili Devrim'e iki defa Akdamar Kilisesi'ne de bir defa yer verilmiştir. Bu ders kitabında yer alan SKM sayısı çok az olmakla birlikte, dersin içeriğinden hareketle çok daha fazla SKM bilgisi aktarılabilir.

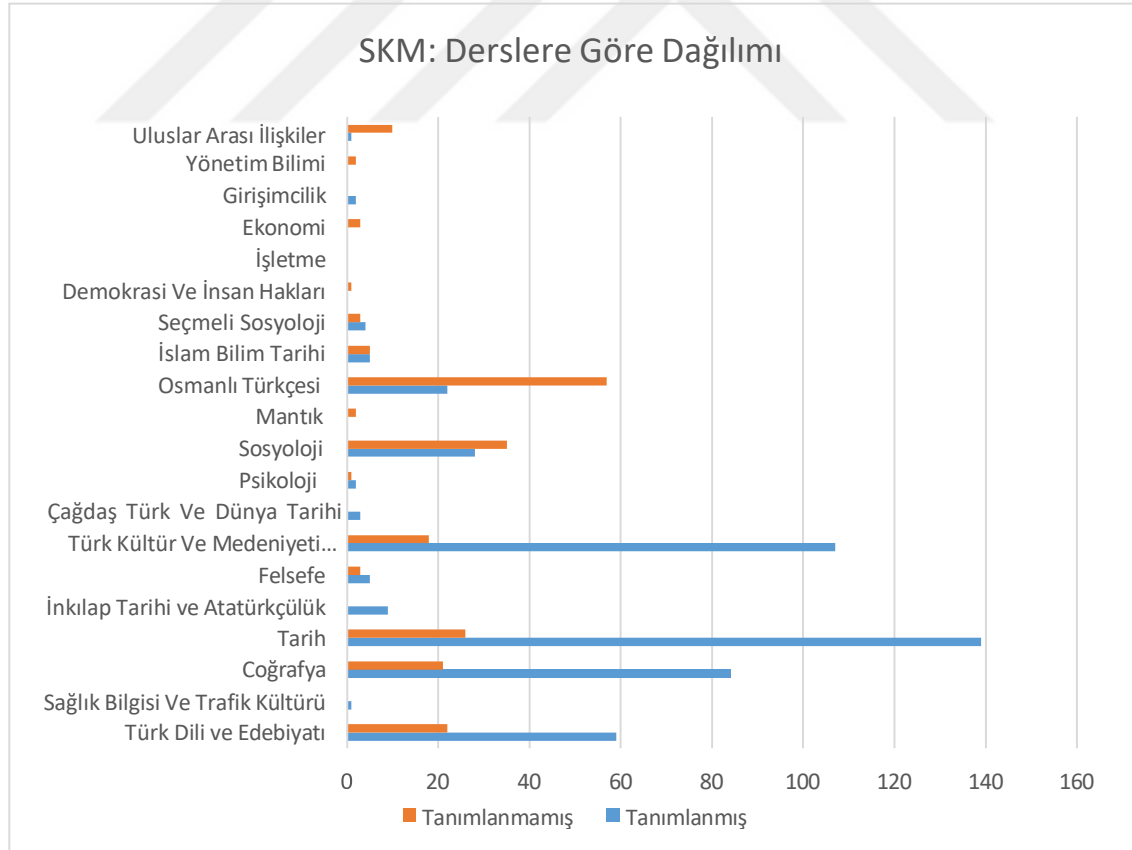
11. sınıfta okutulan *Psikoloji* ve *Sosyoloji* dersleri için birer ders kitabı hazırlanmış, ilkinde sadece 2, ikincisinde ise 28 SKM yer almaktadır. Arkeoloji ile ilgili SKM örnekleri *Sosyoloji* kitabında yoğunluktadır. Bergama kazı alanı, Alacahöyük, Edirne Kalesi'nin yanı sıra müzelerden Konya Mevlana Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Nevşehir Hacıbektaş Müzesi, Ankara Cumhuriyet Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Antalya Aziz Nikolaos Müzesi, Gaziantep Zeugma Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi kitapta yer almaktadır. Seçmeli *Sosyoloji* ders kitabında ise 4 adet SKM yer almakta, bunlar Muğla'daki tarihi Belen Kahvesi, Harran Evleri, Selimiye Camii ve Pera Müzesi'dir.

Osmanlı Türkçesi dersi 10, 11 ve 12.sınıflarda okutulmakta, 10 ve 11. sınıflar için hazırlanan ders kitaplarında hiçbir SKM’a ulaşamamıştır. 12. Sınıflar için hazırlanan ders kitabında ise 22 SKM yer almaktadır. Bunlardan bazıları İstanbul Firuz Ağa, Davut Paşa ve Bayezit Camii kitabeleri ve Edirne Bayezit Camii kitabeleri, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Altunizade, Rami ve Erenköy Zihni Paşa ve Galip Paşa camileridir.

İslam Bilim Tarihi dersi dört şubede okutulmakta, fakat tüm şubelerde aynı ders kitabı kullanılmaktadır. Bu kitapta 5 tane SKM tespit edilmiş, bunlar El yazması Kur’an’ı .Kerim, Türk ve İslam Eserleri Müzesi-İstanbul, İnce Minareli Medrese- Konya, Zîc-i Uluğ Bey eseri, Süleymaniye Kütüphanesi, Amasya Bimarhanesi ve Darülfünun’dur. Bu dersin içeriği kitaba çok daha fazla SKM dahil edilmesini gerektirmektedir.

Girişimcilik ders kitabında Ahi Evran Anıtı-Kırşehir ve Tarihi Ziraat Bankası Binası-Ankara yer almaktadır. *Uluslararası İlişkiler* ders kitabında ise sadece İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde yer alan Kadeş antlaşması kitabesi tanıtılmaktadır.

Yukarıdaki verilerin tablolaştırılmış hali aşağıdaki gibidir:

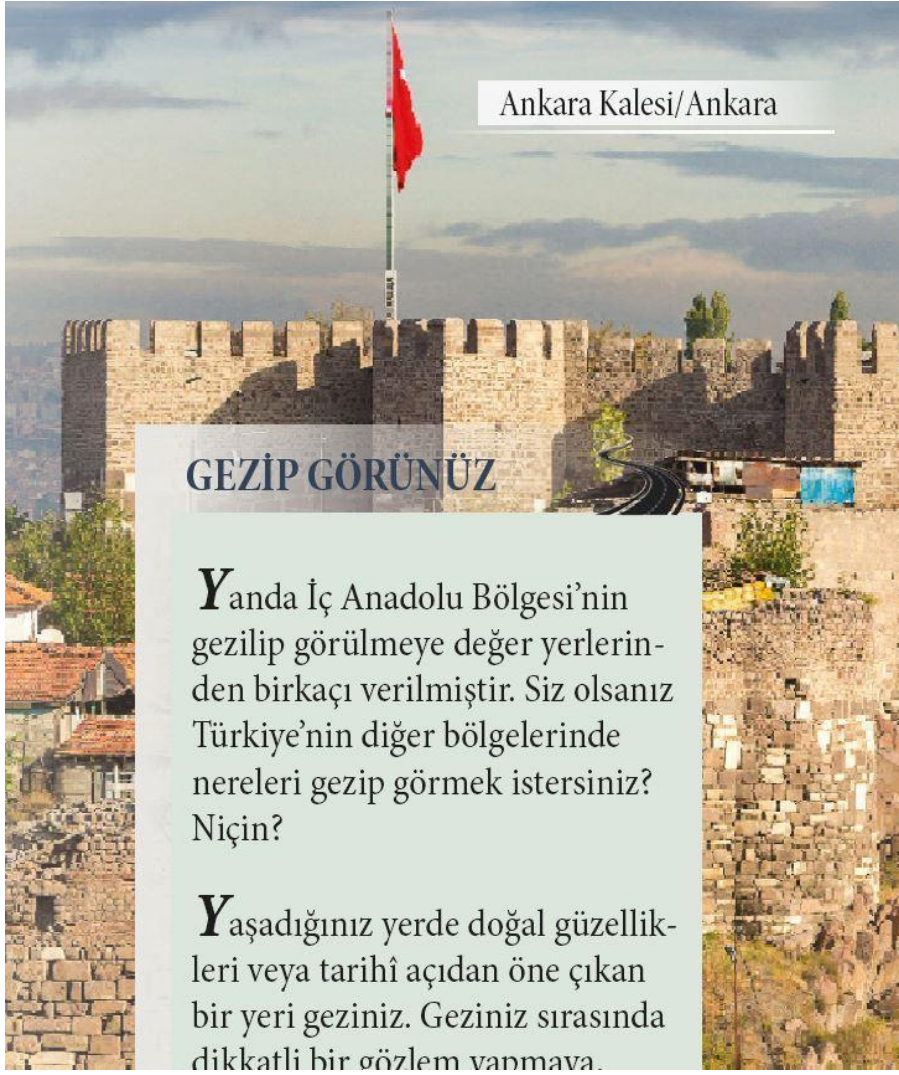


Grafik 2: Tespit edilen SKM’ lerin derslere göre dağılımı

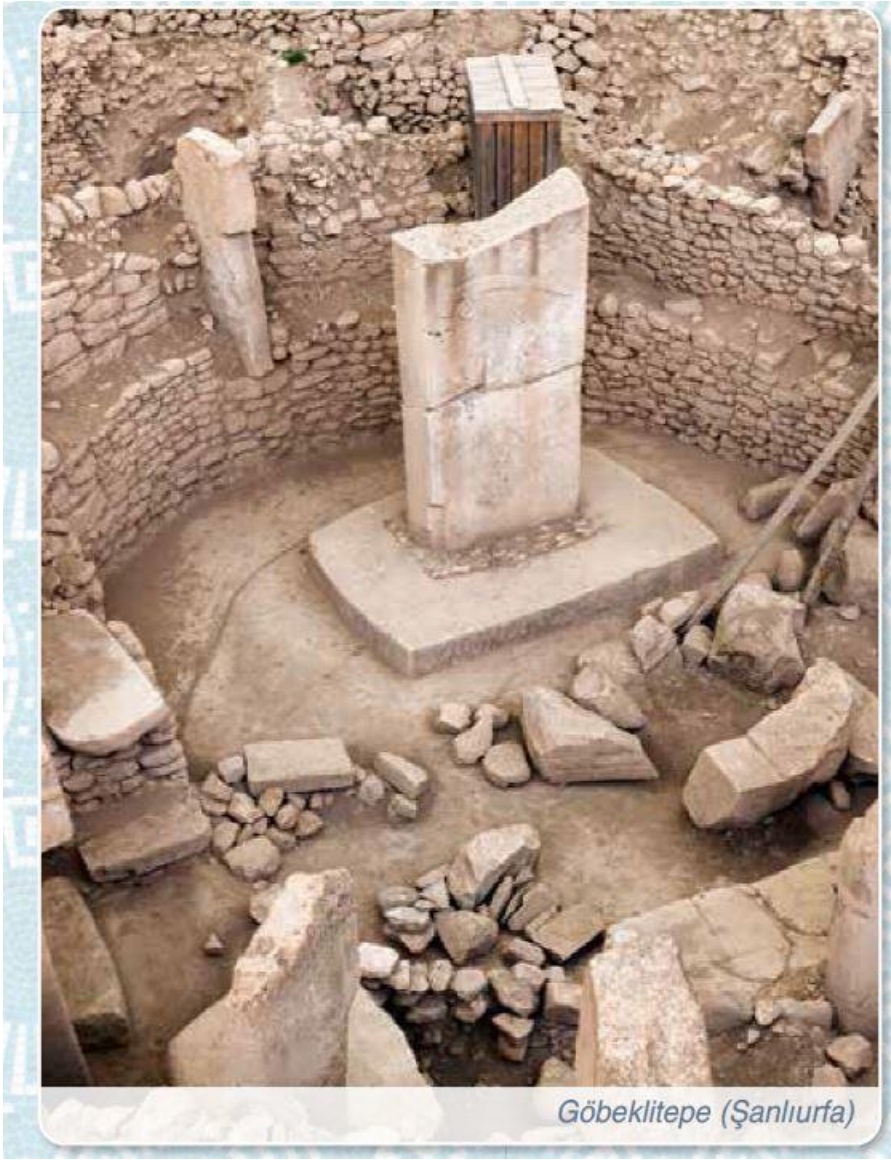
Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere, SKM bilgisinin en fazla aktarıldığı dersler sırasıyla Tarih (139), Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi (107), Coğrafya (84) ve Türk Dili ve Edebiyatı (59) olarak tespit edilmiştir. Bu dersler dört şubenin ana dersleri olduğu için yüksek oranda SKM bilgisi paylaşılmış olması çok önemlidir. Çünkü öğrencileri genel kültür açısından tamamlamaktadır. İnkılap Tarihi, Felsefe, Psikoloji, Mantık, Demokrasi ve İnsan Hakları, İşletme, Ekonomi, Girişimcilik, Yönetim Bilimi ve Uluslararası İlişkiler derslerinin kitaplarında ise SKM unsurlarına neredeyse hiç yer verilmemiştir. SKM bilgisinin bu ders kitaplarına eklenmesi öğrenciler açısından faydalı olacaktır. Örneğin sadece *Osmanlı Türkçesi* ders kitabında 57 adet tanımlanmamış SKM yer almaktadır.

Ders kitaplarına dâhil edilip tanımlanan, haklarında detaylı bilgiler verilen SKM'ların yanı sıra, ders kitaplarına görsel olarak koyulan, fakat onunla ilgili hiçbir açıklamanın yapılmadığı SKM'ler de mevcuttur. Bu SKM'ler tanımlanmadığı için ve öğrencilerin onların ne olduğu hakkında muhtemelen fikir yürütemeyeceği için havada kalmaktadır. Bunların ya kitaplardan çıkarılması veya birkaç sözcükle de olsa tanımlanması gerekmektedir.

Son olarak; daha anlaşılır olması ve kitaplarda SKM unsurlarının nasıl tarandığına örnek olması adına; aşağıda kitaplar içerisinde tespit edilen, 3 adet tanımı yeterli olan ve 3 adet tanımı yetersiz olan SKM görselleri sunulacaktır.



Resim 1: Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.



Göbeklitepe (Şanlıurfa)

Resim 2: Tarih 9 Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.



Görsel 6.49: Süleymaniye Camisi, İstanbul

Süleymaniye Camisi

Mimar Sinan'ın; "çıraklık eserim" dediği Şehzade Camisi'nden sonra Kanuni Sultan Süleyman için yaptığı kalfalık dönemi eseridir (Görsel 6.49).

Bu eserin yapımını gerçekleştiren Mimar Sinan, 1489-1588 yılları arasında yaşayan büyük bir yapı ustasıdır. Kayseri Ağırnas doğumlu olan Sinan, devşirme kökenlidir ve 99 yaşında vefat etmiştir. Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad da dâhil olmak üzere beş padişah dönemi görmüştür.

Resim 3: Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi Ders Kitabı, tanımı yeterli olan SKM.

Yukarıda verilmiş 3 görselde tanımın yeterli olarak görülme sebebi, çalışmanın amaç ve yöntem kısmında da bahsedildiği gibi, SKM’ nin hem isim hem de bulunduğu yer bilgisinin verilmesidir.

Lidya kralları, tüccarları en yakınlarında bulundurarak devlet ile ticareti bütünleştirdiler. Sahip oldukları zenginliğe güvenerek ücretli askerlerden meydana gelen bir ordu kurdular. Büyük ihtimalle madenî parayı da bu askerlerin maaşlarını ödemek amacıyla bastırdılar (Görsel 2.27). Lidyalılar tarımın ve ticaretin yanı sıra maden işçiliği, dokumacılık, çömlekçilik ve dericilik gibi el sanatlarında da ilerlediler.



Görsel 2.27: Lidya paraları

Resim 4: Tarih 9 Ders Kitabı, tanımını yetersiz SKM.

Tanımın yetersiz olarak görülme sebebi Lidyalılar döneminde kalan madeni paraların nerede sergilendiği belli olmamasıdır. Oysaki, bir başka kitapta aynı görsel için kaynak verilmiş ve “TİKA özel koleksiyonu – Ankara” şeklinde belirtilmiştir.



Görsel 1.3: Malazgirt Savaşı’ndan bir süre sonra Anadolu, Türk ve İslam yurdu hâline gelmiştir. (Kars’tan bir görünüm)

Resim 5: Tarih 10 Ders Kitabı, tanımını yetersiz SKM.

Bu görselde de tanımı eksik olarak kabul edilme sebebi, Şehir olarak Kars belirtilmiş olmasına karşın görselde görünen tarihi kale ve türbeden söz edilmemiştir. Bu durumda yine, kültürün kazandırılması ve bilinç uyandırma söz konusu olmayacaktır.



Resim 6: Osmanlı Türkçesi 10 Ders Kitabı, tanımı yetersiz SKM.

Bu görselde de, görüldüğü üzere daha Türkiye'nin en eski üniversitesi olan tarihi, İstanbul'un fethine kadar giden, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da yaptırdığı ilk saray olan günümüzde İstanbul Üniversitesi olarak kullanılan yapının tarihi ana kapısı görülmektedir. Ancak ne isim ne de yer belirtilmemiştir. Bu tarz örnekler özellikle "Osmanlı Türkçesi" ders kitaplarında sıklıkla görülmüştür.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. Sonuç

OGM' ye bağlı olan Fen Liseleri, Anadolu Liseleri ve Sosyal Bilimler Liseleri müfredatında okutulan derslere ait olan 33 ders kitabı inceleme sonucunda, bazı derslerde yeterince SKM unsuruna rastlanırken; pek çok derste hiç SKM unsuruna rastlanmamıştır.

Felsefe 11 ders kitabı, Sosyoloji 2 ders kitabı, Mantık ders kitabı, Osmanlı Türkçesi ders kitabı 10.sınıf, Osmanlı Türkçesi 11 ders kitabı, Demokrasi ve İnsan Hakları ders kitabı, İşletme ders kitabı, Ekonomi ders kitabı ve Yönetim Bilimi ders kitaplarında hiçbir SKM unsuruna rastlanmamıştır. Bu derslerin içerik bakımından SKM' lerle bağdaşmadığı düşünülebilir. Ancak, Sosyoloji 1 ders kitabında 28 SKM' ye yer verilirken, Sosyoloji 2 ders kitabında hiç yer verilmemesi birbiri ile çelişmektedir.

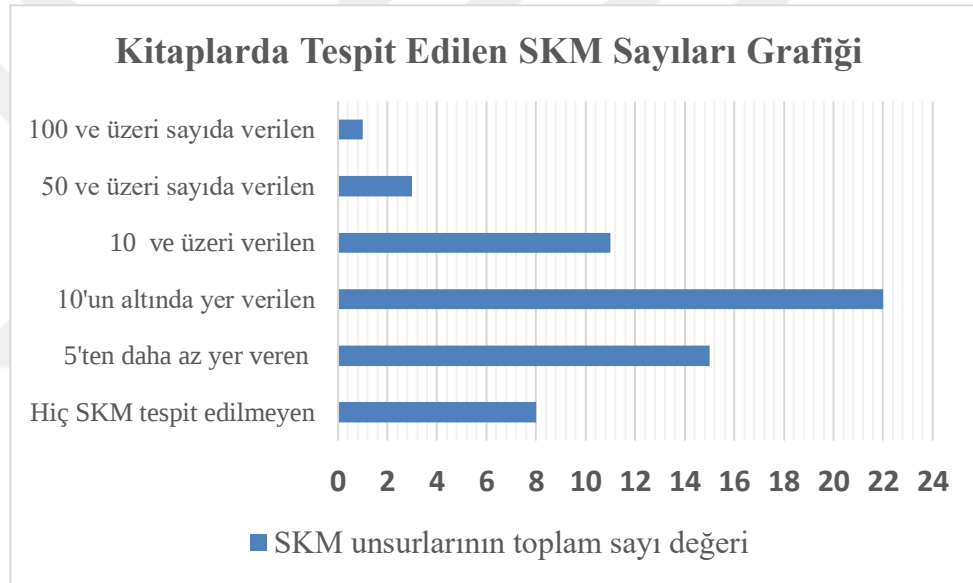
En çok SKM unsurunun görüldüğü ders kitapları ise; Tarih 10 ders kitabı (97), Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi (107), Coğrafya 12 ders kitabı (50), Tarih 9 ders kitabı (28) ve Sosyoloji 1 ders kitabı (28)' dir.

Ders kitapları incelenirken, bazı kitaplarda da SKM unsuru olduğu, ancak bunun ya hiçbir şekilde açıklanmadığı ya da sadece isim verilerek hangi ilimizde olduğu ya da Türkiye'de olup olmadığı belirtilmemiştir. Örneğin; Türk Dili ve Edebiyatı 12 ders kitabında tanımı iyi yapılmış SKM sayısı 6 iken, tanımı eksik olan 14 SKM görülmüştür. Felsefe 10 ders kitabında tanımı eksik olan sadece 1 SKM unsuruna rastlanırken, Felsefe 11 ders kitabında tanımlı hiçbir SKM olmayıp tanımı eksik 3 SKM unsuruna rastlanmıştır. Sosyoloji 1 ders kitabında tanımı eksik 18 SKM' ye rastlanırken, Sosyoloji 2 ders kitabında tanımlı hiçbir SKM olmayıp tanımı 17 SKM vardır. Osmanlı Türkçesi 10, 11 ve 12. sınıf kitaplarında ise toplamda tanımı iyi yapılmış 22 SKM varken, tanımı eksik 57 örnek bulunmuştur. İslam Bilim Tarihi ders kitabında da yine 5 SKM örneğine rastlanılmış olup, 5 adet tanımı eksik örnek vardır. Tüm bu örnekler; ders kitaplarında sunulan Türkiye'nin kültürel hazinelerinin öğrencilere tanıtılmasında eksik olduğunu göstermektedir. Ayrıca; kitaplarda geçen tanımı eksik yapılmış veya hiç yapılmamış SKM unsurları, ya kültürel zenginliğimiz ve mirasların ders kitaplarında bilinçli olarak sunulmadığını ya da en iyi ihtimalle yetersiz sunulduğunu göstermektedir. Ortaöğretim Kurumlarının Amaçlarından ilk ikisinin, öğrencilere ortak

bir genel kültür vermek ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi hedeflediği göz önünde bulundurulduğunda verilen SKM unsurlarının da bu bağlamda eksik olduğu görülmektedir.

Çalışmada kitapların sayfa sayısı da fikir vermek amacıyla verilmiş ancak SKM' lere yer verilmesi açısından bir bağlantı kurulamamıştır. SKM unsurlarına yer verilmesinin genellikle ders kitaplarının içeriği ile ilgili olduğu söylenebilir. Ancak müfredatın geneli göz önünde bulundurulduğunda SKM' lere yer vermeyen ya da çok az yer veren kitap sayılarının ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki grafikte; incelenen ders kitaplarının SKM değerlerine ne ölçüde yer verdiği sayısal değerlerle ifade edilmiştir.



Grafik 3: Kitaplarda Tespit Edilen SKM Sayıları Grafiği

Grafik incelendiğinde, SKM'lere yeterli sayıda yer veren kitapların, yeterli ölçüde yer vermeyen kitaplara göre daha az olduğu söylenebilir. İncelenen 33 ders kitabından 8 tanesinin hiç SKM'lere yer vermemesi, 22 kitabın 10'dan daha az yer vermesi, pek çok kitabın SKM'lere yer vermesi açısından yetersiz olduğunu göstermektedir.

7.2. Öneriler

Bazı kitaplarda çok sayıda SKM unsuru bulunmasına rağmen ya hiçbir şekilde tanıtılmamış ya da eksik tanıtılmıştır. Görsellerin altına SKM' nin adı bulunduğu il ya da sergilendiği yerin bilgisi verilebilir.

Ünite giriş sayfalarında, Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı kitabında

olduğu gibi gezelim görelim temalı bir görsel sunarak Türkiye'nin SKM' leri tanıtılabilir.

İçerikte konuya benzerlik taşıyan ya da konunun kendisi ile bağlantılı bir SKM görsel sunulabilir. Cümle içerisinde geçen SKM unsurlarının başında şehir ismi verilebilir.

Örneğin, “Selimiye Camii, Mimar Sinan’ın deyimiyle kendisinin ustalık eseridir” yerine “Edirne’de bulunan tarihi ve mimari bir başyapıt olan Selimiye Camii, Mimar Sinan’ın deyimiyle kendisinin ustalık eseridir” cümlesi kullanılabilir.

İleriki çalışmalara ışık olması açısından ve bu çalışmanın devamı niteliğinde olacak “ders kitaplarında SKM unsurlarına yer verilmesinin, turistik faaliyetlere etkisi” incelenebilir. Yine benzer olarak “Türk kültürünün ülke dışındaki somut izlerinin ders kitaplarında yer verilip verilmediği” incelenebilir. Aynı ders düşünüldüğünde , bir ders kitabında çok sayıda yer verilip diğerinde az verilmesi yada hiç verilmemesinin sebepleri incelenebilir. Ders kitaplarında tespit edilen SKM' lerin mevcut hallerinin ve durumunun kitaplarda sunulduğu gibi olup olmadığı incelenebilir.

Öğrencilerin o kültürel mirası yeterince benimsemesi ve anlaması açısından, cümle içerisinde geçmesi veya bir görselin altında ismi ve bulunduğu şehir bilgisinin verilmesinin yeterli olup olmadığı incelenebilir.

KAYNAKLAR

Birincil Kaynaklar

- Akyol, M. & Kracan, Ş. & Taşkapı, A, 2022, Türk Dili ve Edebiyatı 9 Ders Kitabı, *Öğün Yayınları*, Ankara.
- Alemдар, E, & Keleş, S, 2021, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Alemдар, E, & Keleş, S, 2021, Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Ders Kitabı 12, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Arabacı, S, 2022, Ortaöğretim Coğrafya 10 Ders Kitabı, *Yıldırım Yayınları*, Ankara.
- Baranaydın, M, & Aydın, Y, & Tekbaş, G, 2022, Ortaöğretim Coğrafya 9 Ders Kitabı, *Gün Yayıncılık*, Ankara.
- Baranaydın, M, & Aydın, Y, & Tekbaş, G, 2022, Ortaöğretim Coğrafya 11 Ders Kitabı, *Gün Yayıncılık*, Ankara.
- Başar, E, 2022, Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü 9 Ders Kitabı, *Sonuç Yayınları*, Ankara.
- Başar, E, 2022, Ortaöğretim Girişimcilik Ders Kitabı. *Sistem Ofset Basım Yayın Sanayi Tic. LTD*, Ankara.
- Batur, H, & Elbay, O, 2022, Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı, *Ordinat Yayınları*, Ankara.
- Bayrak, B, 2022, Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabı, *Ata Yayıncılık*, Ankara.
- Erdebil, C, & Düzgün, R, & Bıçaklı, R, & Güzel, Z, & Bozbıyık, E, 2022, Ortaöğretim Coğrafya 12 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Erdoğan, E, M, 2021, Ortaöğretim TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı, *Sek Yayınları*, Ankara.
- Erdoğan, A. & Bozkurt, D, & Bozkurt, D, 2021, Ortaöğretim Ekonomi Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Eke, U, 2022, Ortaöğretim Felsefe 10 Ders Kitabı, *Tuna Matbaacılık*, Ankara.
- Filazi, G, & Çuhadar, S, & Bozbıyık, N, & Karaca, D, 2021, Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Gümüş, A, & Altıparmak, F, & Can, H, & Kayabalı, H, 2021, Ortaöğretim İşletme Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Kaynak, Ü, & Atalay, N, Ü, 2022, Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabı, *Özgün Matbaacılık*, Ankara.
- Koluçak, A, & Koluçak, H, S, & Avcı, R, G, & Avcı, S, S, 2021, Ortaöğretim Felsefe 11 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Palaz, A, & Özdoğan, Ü, 2021, Ortaöğretim Yönetim Bilimi Dersi, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Penez, B, & Sofuoğlu, S, & Ertekin, U, 2021, Ortaöğretim Sosyoloji 1 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.

- Penez, B, & Sofuoğlu, S, & Ertekin, U, & Yeşilyurt, Y, 2021, Ortaöğretim Sosyoloji 2 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Sever, G, 2022, Ortaöğretim Mantık Ders Kitabı, *Dersdestek yayıncılık*, Ankara.
- Sever, A, & Sağdıç, D, & Söyleyici, V, & Okur, Y, 2021, Ortaöğretim İslam Bilim Tarihi 9 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Sever, A, & Sağdıç, D, & Söyleyici, V, & Okur, Y, 2021, Ortaöğretim İslam Bilim Tarihi 10 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Sever, A, & Sağdıç, D, & Söyleyici, V, & Okur, Y, 2021, Ortaöğretim İslam Bilim Tarihi 11 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Sever, A, & Sağdıç, D, & Söyleyici, V, & Okur, Y, 2021, Ortaöğretim İslam Bilim Tarihi 12 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Şahin, I, & Muslu, S, & Recep, S, & Araz, Z, 2021, Ortaöğretim Uluslararası İlişkiler Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Taşdelen, E, & Budak, M, & Çalışkan, M, & Köse, M, & Sağcan, N, & Yılmaz, S, 2022, Ortaöğretim Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı 10, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Taşdelen, E, & Budak, M, & Çalışkan, M, & Köse, M, & Sağcan, N, & Yılmaz, S, 2022, Ortaöğretim Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı 11, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Taşdelen, E, & Budak, M, & Çalışkan, M, & Köse, M, & Sağcan, N, & Yılmaz, S, 2022, Ortaöğretim Osmanlı Türkçesi Ders Kitabı 12, *MEB Yayınları*, Ankara.
- Tetik, M, & Ova, A, A, 2022, Türk Dili ve Edebiyatı 11 Ders Kitabı, *Gezegen Yayıncılık*, Ankara.
- Tüysüz, S, 2022, Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı, *Tuna Matbaacılık*, Ankara.
- Yıldırım, C, 2022, Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı, *Düşler Yayıncılık*, Ankara.
- Yılmaz, A, 2022, Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabı. *İlke Yayınları*, Ankara.
- Yılmaz, D, & Duran, H, & Köse, İ, 2021, Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi Ders Kitabı. *MEB Yayınları*, Ankara.
- Yurtseven, M, 2022, Ortaöğretim Seçmeli Sosyoloji Ders Kitabı 11 ve 12, *Tuna Matbaacılık*, Ankara.
- Yüksel, E, & Kapar, A, M, & Bağcı, Ö, & Bildik, F, & Şahin, K, & Şafak, L, & Yıldız, S, & Ardic, Y, 2022, Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabı, *MEB Yayınları*, Ankara.

İkincil Kaynaklar

- Acar, K. ,Tan, E , ve Balcı, U, 2017, Turizm Odaklı Almanca Ders Kitaplarının Ülke Bilgisi Bağlamında Analizi, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1), 651-672.
- Adorno, T, W, Ülner, N, Tüzel, M, Gen, E, & Bernstein, J, M, 2021, Kültür endüstrisi kültür yönetimi, *İletişim Yayınevi*, İstanbul.
- Akkuş, Ç, 2017, Somut Kültürel Mirası Koruma Çalışmaları: Erzincan-Kemaliye Sit Alanı, *Journal of Turkish Studies*, 12. (Volume 12 Issue 35), 1–12. <https://doi.org/10.7827/TURKISHSTUDIES.12414>.

- Aktaş, Ö, 2020, Ortaöğretim Tarih Öğretim Programlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , (64) , 69-80.
- Akyüz, Ü, 2022, Millî Eğitim Bakanlığında Yeniden Yapılanma Çalışmaları Bağlamında Meb'in Kapasitesinin Güçlendirilmesi (Mebgep) Projesinin Etkisi, *Milli Eğitim Dergisi*, 51(233), 769-790.
- Arslanoğlu, İ, 2000, Kültür Ve Medeniyet Kavramları. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektas Veli-arastirma Dergisi*, 15, 243-255.
- Aslan, B, & Okumuş, O, & Koçoğlu, Y, 2015, Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi. *Journal of international Social Reseach*,8(37), 689-699.
- Avcı, M, & Taşer, S, 2020, Sosyal Bilgiler Dersinde Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Üzerinden İncelenmesi, *ASOS JOURNAL: The Journal of Academic Social Science*, 8(111), 368-385.
- Balcı, U, & Metin, F, 2019, Turizm Lisans Öğrencilerine Yönelik Hazırlanan Yabancı Dil İngilizce Ders Kitaplarının Hedef Kitle Açısından Uygunluk Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), s.57-76.
- Berg, B, L, & Lune, H 2019, Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Çeviri: Asım Arı, *Eğitim Yayınevi*, Konya.
- Bıyıklı, S,N, 2010, Ders kitaplarında kültürel mirasın sunumu: Türkiye'deki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki (1974-2009) görsellerin incelenmesi (yüksek lisans tezi). tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/
- Blake, J, 2000, On Defining the Cultural Heritage, *International and Comparative Law Quarterly*, 49(1), 61-85. doi:10.1017/S002058930006396X
- Can, E, ve Sezer Ş, 2022, TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN 20 YILI (2000-2021): BETİMSSEL BİR ANALİZ, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*,11,3, 2146-9199
- Ceran, D, & Yıldız, D, (2021), 6. Ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (51), 321-337.
- Çağırkan, B, & Bilek G, & Telli, H, 2021, Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Algısı ve Somut Tarihi Kültürel Miras Farkındalığı, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 3,s918, 919.
- Çeçen, A, 1996, Kültür ve Politika, *Gündoğan Yayınları*, Ankara.
- Çelik, Z, 2015, Ortaöğretime ve Yükseköğretime Geçiş Sınavlarının Kıskaçında Ortaöğretim Sistemi, *Türkiye'de Eğitim Politikaları*, Cilt 1, s273-298.
- Çengelci, T, 2012, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yeri, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 185-203.
- Çevirme, H, 2018, Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının Kültürel İşlevi, *Journal of Turkish Studies*, 13(23), 37-52.
- Çokişler, N, & Arslan, A, & Çokişler, E, 2016, Silahlı çatışmaların somut kültürel miras üzerindeki etkilerinin turizm bağlamında değerlendirilmesi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24, s15-25.

- Danacı, S, 2009, High school ninth grade students' awareness of and preferences for the cultural content of the EFL textbooks: A case in Turkey Lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin İngiliz dili eğitiminde kullanılan ders kitaplarının kültürel içeriği hakkındaki farkındalıkları ve tercihleri: Türkiye’de bir durum çalışması, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Demirbulat, Ö, G, Saatci G, ve Avcıkurt C, 2015, Bursa’nın Somut Kültürel Varlıklarına Yönelik Öğrencilerin Algıları: Harmancık MYO Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 6, 12. 62-86.
- Demircioğlu, İ, H, 2006, Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin Amaçlarına Yönelik Görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (2) , 153-16.
- Eagleton, T, 2016, Culture, Yale University Press, <https://doi.org/10.12987/9780300221725-002>, London, pp. 1-29.
- Faulkner, S, L, Baldwin, J, R, Lindsley, S, L, & Hecht, M, L, 2006, Layers of meaning: An analysis of definitions of culture, *Redefining culture* (pp. 51-76).
- Godwyn, M, Gittel, J, H, 2012, Sociology of Organizations, Sage publications, New York.
- Gülcel, B, 2010, Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, c2/1, s99-120.
- Gürdoğan Bayır, Ö, Çengelci Köse, T, 2019, Kültürel Miras ve Korunmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c27(4), s1827-1840, DOI: 10.24106/kefdergi.3393.
- Gürel, D, Çetin, T, 2018, Sosyal Bilgiler Dersi ve Kültür Aktarımında Edindiği Rol Üzerine Bir İnceleme, *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, c6/2, s22-40.
- İncekara, S, 2013, ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ULUSLARARASI EĞİLİMLER VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (16) , s109-130, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/463/3722>
- Karataş, Z, 2015, Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kasapoğlu Akyol, P, 2016, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Örgün Eğitime Uygulanması: Ağaraştırması (Webquest) Örneği, *Milli Folklor Dergisi*, 14(111), 149-170.
- Keskin, Y, 2015, Tarih Dersi Öğretim Programı Ve Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(7), 659-674.
- Kıral, B, 2020, Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi . *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , c8/15, 170-189 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Kidd, W, Teagle, A, 2012, Culture and Identity, Bloomsbury Academic, London.
- Kramsch, C, Hua, Z, 2016, Language and culture in ELT, In *The Routledge handbook of English language teaching*, (pp. 38-50).

- Kutlu, M, 2009, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Eğitime Yönelik İlk Adım: Halk Kültürü Dersi, *Milli Folklor Dergisi*, 11(82), 13-18.
- Külcü, Ö, T, 2015, Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27-32.
- Lenzerini, F, 2011, Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples, *European Journal of International Law*, Volume 22, Issue 1, Pages 101–120, <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>.
- Moebius, S, 2015, Kultur, *Transcript Verlag*, Bielefeld / Germany.
- Oğuz, M, Ö, 2009, Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği, *Milli Folklor Dergisi*, c 11(82), s 6 - 12.
- Oğuz, M, Ö, 2013, Terim olarak somut olmayan kültürel miras, *Milli Folklor Dergisi*, c25(100), s5-13.
- Özlem, D, 2008, Kültür bilimleri ve Kültür Felsefesi, *Doğubatu yayınları*, s154-159.
- Öztürk, İ, H, 2009, Yeni Ortaöğretim Tarih Programları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme: In A Critical Analysis of New Secondary History Programs, *The First International Congress of Educational Research*, s1-12.
- Richards, N, 2001, Movement in language: Interactions and architectures, *Oxford linguistics*, Tilburg / Netherlands.
- Savaşkan, V, 2016, Ortaöğretim Türk Edebiyatı Program ve Ders Kitaplarının Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c8(2), s1302-1323.
- Sak, R, Şahin Sak, İ, T, Öneren Şendil, Ç & Nas, E, 2021, Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, c4(1), s227- 256 DOI: 10.33400/kuje.843306.
- Spencer-Oatey, H, 2012, What is culture? A compilation of quotations, *GlobalPAD Core Concepts*, s1-22.
- Tekalmaz, G, 2019, Revize edilen ortaöğretim matematik öğretim programı hakkında öğretmen görüşleri, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, c2(1), s35-47, DOI: 10.33400/kuje.548562
- Türker, A, Çelik, İ, 2012, Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler, *Yeni Fikir Dergisi*, c4 (9) , s86-98.
- Wach E, & Ward R, ,2013, Learning about Qualitative Document Analysis, *IDS Practice Papers*, c13, s1-9, Retrieved from <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/2989>
- Yeşilbursa, C, C, 2011, Kültürel Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumlarına Etkisi, Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- Yıldırım Saçılık, M, & Toptaş, A, 2017, Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, c4(2), s107-119. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/touraj/issue/33509/345408>
- Yıldız, D, & Ceran, D, 2020, 5. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c44, s295-308.

Yılmaz, L, 2020, Mersin’de Somut Kültürel Miras Bilinci ve Koruma Üzerine Bir Değerlendirme, *Amisos*, c5/8, s156-177.

Online Kaynaklar

Bayrakçı, M, 2005, Ders kitapları konusu ve ilköğretimde ücretsiz ders kitabı dağıtımı projesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 165, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/165/bayrakci.html (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022).

Ücretsiz Ders Kitapları ve Yardımcı Kaynaklar Okullara Dağıtılmaya Başlandı, <https://balikesir.meb.gov.tr/www/ucretsiz-ders-kitaplari-ve-yardimci-kaynaklar-okullara-dagitilmaya-basladi/icerik/3194>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022)

Talim Terbiye Kurulu, 01/11/2021 tarihli, Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde Değişiklik Yapılması konulu yazısı, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19094445_Ortaöğretim-hdc-2022-2023.pdf , (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2022).

MEB 2021-2022 okullaşma verileri; <https://www.meb.gov.tr/2021-2022-orgun-egitim-istatistikleri-aciklandi/haber/27552/tr> , (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

Milli Eğitim Bakanlığı Ders kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> , (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

Orta Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüne Bağlı Okul Türleri ve Ders Listesi, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/09162636_Okul_Turleri.pdf , (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

Okutulacak Seçmeli derslerin nasıl seçildiğine dair yazı, <https://karayazi.meb.gov.tr/www/2022-2023-egitim-ogretim-yilinda-okutulacak-secmeli-dersler/icerik/3859> , (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2022).

Ders Kitaplarının Dijital halinin ve Online içeriklerinin olduğu resmi MEB sitesi, <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

UNESCO Türkiye Kültürel Miras Listesi, <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnnya-Miras%C4%B1-Listesi> , (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).

Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf, (Erişim Tarihi: 07 Ekim 2022).

Güncel Okullaşma oranları, <https://www.meb.gov.tr/meb-guncel-okullasma-oranlarini-acikladi/haber/27838/tr> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

Okul türleri ve güncel sayıları, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppdf, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

MEB çatısı altındaki okullar, <http://ogm.meb.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

Türkiye’de Eğitim kademeleri, <https://fulbright.org.tr/turk-egitim-sistemi> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

Türkiye'nin nüfus artış oranı,
<http://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

Fen liselerinde seçilen bölümler hakkında,
https://kocaeli.meb.gov.tr/kariyer/lise_fen.aspx , (Erişim Tarihi: 09 Ekim 2022).

Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesi, Göbeklitepe hakkında,
<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gobeklitepe> , (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2022).

